

I MANNNS MINNE

*Daglegliv ved
hundreårsskiftet*

Frå Nasjonalforeningens
landskonkurranse for eldre

II

DET NORSKE SAMLAGET
OSLO 1968

Kristian Nordøy
f. 1891, Dønna, Nordland

Jeg er født på husmannsplassen Brandsnes i Dønnes herred den 11. mars 1891.

Min far var Kristian Andersen, født 1865, død 1959. Han var yngste sønn av Anders Olsen Thorsvik, husmann under Dønnes gård. Mor, født 1872, var datter av Edvard Olsen Brandsnes, som også var husmann under Dønnes. Han var den første på Dønna som sluttet med fembøring til garnbåt i Lofoten og fikk ranværingsskutter i 1897.

Mor og far giftet seg høsten 1890 i Dønnes kirke. De var det andre par i Dønnes som ikke hadde offerdram; det første par som brøt med denne skikken, var Johan Olsen Havstein og Birgitte Olsen fra Nordøy.

Mor og far holdt ikke bryllup, bare de nærmeste slektninger var til middag og kaffe. Men far har likevel fortalt et løylik minne fra den gang: Min mor hadde to fastre. Den ene, Hanna, var gift med en vefsnig og radikal venstremann, mens den andre, Anna, var gift med en stril og ivrig høyremann. De var særst godt forlikte ellers, men i politikken ble det krig. Under bryllupsmiddagen kranget de politikken så ivrig at venstremannen gikk beint heim, til stor skuffelse for mor, men til moro for flere andre. Venstrefolk var ikke holdt for å være bra folk i den tid.

Mor og far ble boende på Brandsnes som innerster de første årene. De onnet (slo høy) overalt hvor det var mulig, oppe i bratte lier o. l., for å få vintermat til ei ku, og så skar de tang i fjæra. Slik berget folk seg fram i den tid. Far drev som linemann, høvedsmann, i Værøy i Lofoten. Professor Rølvaag skrev om ham i boken «I de dage» hvor han forteller om den 25. januar 1893, da så mange kom bort på Lofothavet og på yttersida av Lofoten. Rølvaag var da halv-kar med

min far. Båten var den siste som kom opp til været, og deres bukamerat kom bort på havet. I alt kom det bort fire mann fra Leirfjord.

Jeg vokste opp på Brandsnes. Der vanket mye folk. Et rederi fra Bergen hadde leid klippfiskbergene på Brandsnes og Torsvik. Det kom da store jakter og galeaser fra Hardanger og tørket både Lofotfisk og Finnmarks-fisk. Det kunne hende at de ble liggende helt ut i september hvis de var uheldige med tørken. Slik ble der mange folk, og jeg husker at der var mange ungdommer som lærte meg å telle til ti og tjue og til å forstå bokstavene.

Når det led så langt at jeg skulle lære å stave, var det mor som var sjef. Hun var utrettelig; jeg skulle kunne reinlese til jeg kom på skolen, og så skulle jeg kunne budene og artiklene. Det var fordringene, og jeg skulle helst være flink til å lese. Men mors ønsker ble vel bare så måtelig oppfylt.

Mens vi bodde på Brandsnes, holdt morfar alltid andakt hver søndag. Han leste evangeliet, og salmer ble sunget før og etter lesningen. Når salmen var sunget og alle la bøkene bort, sa alle takk, akkurat som når vi reiste oss fra matbordet. Andakt holdtes i de fleste hjem i den tiden. Jeg minnes at jeg syntes disse andaktene var svært lange, og for hver gang morfar vendte et blad, så jeg etter slike svarte storbokstaver som alltid stod over neste preike, for neste søndag. Når morfar var borte på fiske, leste min mor evangelia, som de gamle sa.

Våren 1896 hadde far fått en husmannsplass i Nordøya, og vi flyttet dit. Det hette at plassen skulle fø tre kyr og noen sauer. For dette skulle betales 40 kr pr. år, som skulle arbeides opp i pliktarbeid. Lønnen var 80 øre for mann og 40 øre for kvinne. Arbeidstid var fra kl. 5 til kl. 20 med en halv time frokost, to timer middag og en halv time non. Når det var god høytørk, måtte en mange ganger skaffe både mann og kvinne, og ingen spurte etter hvem som stelte med høyet heime. På den plassen var også kår (hold); det var det på de fleste plasser. Det var ingen trygder, kun fattigkassen, og det var en fattig kasse. Og med den mentalitet folk hadde da, ville alle hjelpe seg selv. Vi skulle levere kårfolkene ei ku i føring, to søyer eller en vær og ei søye. Hvis sauen fikk to lam, skulle brukeren ha ett lam. Så skulle kårfolket ha 6 måltønner poteter (9 hl) levert ved kjellerdøra, samt

5 våger (90 kg) bygg. Da det titt var uår for bygg, ble det betalt med grynmel. Dette var jo harde vilkår, og det var viktig å ha så mange kuer som mulig. Hadde du over fire, var det straks bedre. Så var det å ta tang om vinteren og tare om våren. Tanget slo en kokende vann over og hadde i kokte fiskehoder som var gjemt fra forrige års vinterfiske. Dette skaffet meget arbeid.

Far var svært flink til å legge opp nyland, og han lokket oss guttene med at hvis vi var flinke, skulle han kjøpe slåmaskin. Og det gjorde han. På plassene var det flere som hadde kjøreokser. Vi hadde også kjøreokse i mange år, og de var ganske bra både til å pløye og kjøre med. Alle okser var kasterte. Det hendte stundom at oxen tok offensiven selv og gikk sin egen veg. Far skulle kjøre høy en dag. Det var godt vær og travelt som vanlig, men så fant oxen ut at den ikke ville gå opp låvebrua. Far ble sint. Akkurat da var det avvertert en hest til salgs i avisa. Far stakk av sted, og to dager seinere kom han heim med en fin dølahest. Her var da bare to husmannsplasser som hadde hest. Vi hadde også fem kyr, noen sauer og et unge.

På de fleste plassene fantes ei taus. Hun var tinget for ett år om gangen. Tauslønn var ikke stor, vår første taus hadde 22 kr i årslønn i 1896. Hun fikk fem kroner i håndpenger da hun ble tinget. Så hadde hun en sau i fôring, eller ull til hoser, og så fikk hun julegave og markedsgave. Slik var lønna for de fleste, men ei voksen jente som tjente flere år hos samme mann, fikk noe mer.

Jentene brukte ikke så mye penger i den tiden. Hadde hun et par sko, så varte de lenge, og trengte de halvsåling, gjorde gjerne en nabogutt det. Det bruktes alltid treklumper til hverdags, og slike besørget også en nabogutt eller en gammel kall.

Av fester og atspredelser var det ikke så mye. I julen ble der arrangert jul-danser i forskjellige stuer, for ungdomshus fantes ikke. Så trallet da jentene juleslåttene til våren kom. Da var det å glede seg til Bjørns-markedet: Der var karusell og dansebuer og visesangere, og der lærte ungdommen nye slåtter og viser. Jentene trengte to kroner til martnans-turen, for der skulle de bli fotografert og det kostet to kroner for seks bilder. Om vinteren fikk jentene Lofot-brev fra nabogutter og kjærestes; de piker som var «i vinden», fikk både to og tre

i slengen. Og guttene var så fornuftige at de la ett eller to frimerker inn i brevet, så var de nesten sikre på svarbrev.

De første årene i Nordøya bodde vi i ei stue som hørte plassen til. Den var stor og vanflidd. Så fikk far kjøpe ei ny stue. Den var lita, men far tenkte på å få eie den selv. Der var tre loft, ett over stua, ett over kjøkkenet og ett over verandaen. Vi fikk nystua ferdig til jul 1899 og flyttet inn i et lite kammers natt til trettedag jul, altså litt forsinket. Jeg er nå 74 år, men har aldri sett så glade folk som mor og far da de flyttet inn i selveiende hus. Det var ikke så vanlig her på den tiden.

Vi ble mange søsken, fire gutter og seks jenter, og jeg var eldst. Vi måtte tidlig lære oss å arbeide. Da vi sluttet å ha taus, måtte en av oss gå med mor i fjøset ei veke, og en annen måtte lære seg å kokke. Slik gikk vi da gjerne hver vår veke.

Maten var fisk og sild og poteter, men kjøttsuppe til søndags og kanskje en gang ellers i veka når vi hadde slaktet. Når vi hadde ferskt kjøtt eller steik, var mor kjøkkensjefen.

Far var streng med oss, sa folk, men han var staut. Og mor var titt overgitt over oss ungene. Vi hadde bjørkeris over kjøkkendøra, og av og til fikk vi smake det. Det hendte at riset var kommet vekk mens mor hadde vært borte i misjonsforeningen. Men hvem som hadde tatt det — nei, det visste ingen!

Til vi var seks-sju år måtte vi stå ved matbordet. Vi stod ikke for bedre venn enn maten, sa far. Alltid måtte vi lese til bords og etter maten. Søndag morgen holdt far eller mor andakt før vi fikk frokost, det var ennå vanlig skikk i mange heimer. Før middag leste mor evangeliet og kveldsbønn hver kveld med et salmevers før og etter. På det vis lærte vi ungene både salmer og toner, og det er rart hvordan vi nå kan minnes slikt i vår alderdom.

Da jeg var liten gutt, var mor med meg ut en kveld; jeg var så liten at jeg ikke kunne hjelpe meg selv på do. Det var dans på et sjøhus og nokså mye sjau som følger med slikt. Mor forklarte da for meg hvor dumt sånt var, og jeg måtte love at jeg aldri skulle drikke eller være med på sånt bråk.

Far var borte der han tenkte det kunne være en krone å tjene. Han hadde ord på seg for å forstå seg på båter. Om vinteren var han i Lofoten, om sommeren i pliktarbeid på Dønnes, og så hadde han jo arbeid heime. Båtene skulle flies mens det var sommer, og etter slåtten skulle folk på sildetur. Jeg husker en sommer de reiste tre mann ut på garntur med en fembøring og en fir-roring på slep. De var først i Vestfjorden, så utfor Bø og Langenes og visstnok på Andfjorden også. Hele fangsten ble en tønne til manns og ti kroner på hver i penger.

Jeg husker også at far fortalte om en hendelse i 1887 eller 1888. Far var da ung høvedsmann og var på tur til Værøy; det var mange båter fra Støtt over Vestfjorden. Det var bra vær, men fælt med tungsjø. Da de kom gjennom Fugløyværet og styrte fjorden nord mot Helligvær, så far at båtkula delte seg i tre. Noen holdt godt på vestavinden, noen slakket godt av, mens andre seilte beine veien mot Helligvær. Far var ung og seilte strake veien. Best som de seilte, la havet til å bryte. En grunne som heter Mosjøen bryter når det er riktig tung sjø. Sjøen brøt bare én gang, og det trodde de kom av at de hadde et oljespann uten lokk stående i huset. Oljen dempet sjøen, ellers bryter et sånt fall tre ganger. Da sjøen la seg, var der ikke ett stykke av fembøringen som en ikke kunne bære under armen. Det var fire mann på båten, og ingen kunne svømme. De lå der og klamret seg til vrakrester og så den ene båt etter den andre seile forbi. Men så kom det en vegaværing og seilte rett på dem. Han tok seilet ned og plukket alle mann opp. De hadde da mistet alt, unntatt livet.

Da de kom til Helligvær, rodde høvedsmannen rundt med jollen og tigget en trøye her og et par strømper eller en bukse der, så alle fikk tørre klær. En høvedsmann sendte far fem kroner – det var ikke tett med pengesedler i den tiden. Da far kom til Værøya, måtte han prøve å få leie et åtringsseil, for det hadde han mistet. Han måtte gå fra Røstnesvågen til Nordlandet til presten, og der fikk han låne et halvfemte-rømmingsseil og måtte greie seg med det om vinteren. Far fortalte meg at da han var kommet halvveis, satte han seg på en stein og gråt. Farfar, som eide båten, lå på sengen heime med astma, og nå hadde han forlist alt.

Ranværingene kom ut til Bjørns-markedet med store sloger av båter, fra færing og joller til åtringer og fembøringer. Den fastsatte markedsdagen var første tirsdag i juli, men markedslivet begynte søndag og båthandelen helst fredag før helgen. Det møtte da opp folk som skulle kjøpe nye båter, og enkelte hadde skrevet til en kjent høvedsmann og bedt ham reise ut og kjøpe ny båt. Det kunne da møtes en hel del av disse gamle kallene som gikk fra båt til båt og så og resonnerte. En ny båt skulle være pen, lettrodd og god seiler på bidevind, og den måtte ikke være undalaus, dvs. stor framme og smekker akterover. Da var den helst farlig å seile unna været med, for på en lei sjø satte den seg justsom fast, og atterskotten ble så lett at en ikke visste ordet av før den kullseilte. Alle slike dyder og udyder skulle en flink høvedsmann ha øye for.

Jeg fikk min første martnanstur det året far skulle kjøpe båt for Pareli Hårsdal fra Gildeskål.

O. E. Rølvaag skriver om far at han var så glad i båten at han stod og strøk den. Det var ikke riktig slik. Når disse karene kom til en båt og stod der i diskusjon, så jeg alltid far helle seg til slaget (på den ene siden av stevnen akter), da stod han gjerne og strøk framover siden på båten. Det samme så jeg at en storfisker fra Vega gjorde.

Dønnes gård har alltid vært en kulturplass, og historien om Dønnes eller Dynjarnes går langt tilbake i tiden. I Hellig Olavs saga leser vi at kongen med følge var bedt i gjestebud til Grankjell og at han ble mektig fagnet og fikk store gaver. Og Grankjells sønn Åsmund, som var Norges tredje beste idrettsmann, reiste med kongen og var hans mann siden.

På en slik plass, hvor det alltid møttes mange folk og mange fremmede, kom mange impulser utenfra. Om mesteparten av folket var husmenn og leilendinger, smittet alltid miljøet på dem også.

Her var lenge ingen skoler å sende ungdommen på, men jentene reiste til Dønnes på tjeneste et år eller to, likeså drengene. Hvis de ble så lenge på Dønnes at de ville gifte seg, holdt gjerne Coldevin bryllup for dem og hjalp dem til en husmannsplass eller leilendingsgård. På det viset fikk bygda folk som hadde lært folkeskikk.

Det hersket alle dager et godt forhold mellom Dønnes-folket og husmannsfolket. Hvis noe stod på, gikk en til Dønnes. Var noen klein i stue eller fjøs, så gikk en dit. Og om noen skulle reparere hus og trengte spiker eller never i et knipetak, ble det alltid en råd. Når en husmann eller noen på plassene var død, ble liket båret gjennom Dønnes gård. Det ble sunget et salmevers, og alltid fulgte noen av Dønnes-folket med til graven på kirkegården.

Dønnes-folket var fine folk i alt, dannede og ordensfolk på alle måter. Alle sa «Dokker» til Dønnes-folket, så nær som en gammel, from kone. Hun sa «du» til Hans Coldevin, og han sa da at folk ikke brukte å si «du» til Dønnes-folket. Til det svarte hun: «Eg sei' alltid «du» til Vårherre.» «Ja, da så,» sa Coldevin.

Jeg husker også da den første målpreikerer kom til Dønnes, det var trolig i 1898. Han møtte fru Coldevin ute på tunet, hilste og sa: «Er det Dokker som er kona på garden?» Da fikk hun seg en god latter, for alle sa jo «frue» til henne.

Her var 14 husmannsplasser som hadde pliktarbeid. Noen husmenn, som snekkeren, arbeidsformannen, graveren o. fl., fikk arbeide leilighetsvis eller betale avgift for plassen. Når det så var god høytørk en dag og det møtte en mann og en kvinne fra hver plass, ble det jo en masse folk som skulle ha mat. Kosten var fisk og sild, spekesild, av og til kjøttsuppe, og til kvelds alltid graut av heimeavlet korn. Til mellommat servertes tettmelk (rymkolle) med flatbrød, til frokost som regel brød med margarin og litt ost. Av og til ble det rivninger om maten. En gammel svenske som hette Walström fortalte Coldevin hvor meget sild han hadde spist på Dønnes: Det ville rekke akkurat sju ganger rundt jorden ved ekvator dersom sildene ble lagt etterhverandre. Men som regel var forholdet svært godt mellom husmennene og husbondsfolket.

Så levde da folket av og på disse husmannsplassene, og dertil hadde de båten. En heim uten båt og naust kunne ikke tenkes, en færing hadde jo alle. Så var det fir-roring, og så kom åttringen, det var Lofot-båten. Når en mann hadde åttring, var han som regel høvedsmann. Og så kom storbåten eller fembøringen; det var flere av dem.

En åttring kostet utover fra år 1900 240 kroner fullt ferdig til å reise på fiske med. En fembøring kostet 600 kroner. En åttring fikk halv mannslott, så den var betalt på et par års heldig drift. En fembøring fikk en mannslott og var også betalt på et par års drift. En høvedsmann eide titt sin egen åttring eller fembøring, og stundom var det to parthavere.

Mange i bygda var svært interessert i å eie en fin og velflidd båt. Det var ungguttens store håp at han engang skulle eie en fembøring. Småguttene gikk til sjøen i lag med faren og så på at han bredde og malte båten, og gutten fikk gjerne lov til å bre pliktene (tiljene). Da var han ingen dårlig kar når han kom opp til middag eller non og kunne fortelle mor at han hadde bredd pliktene. Om det var blitt i meste laget med tjære på buksene, fikk mor ikke bry seg om det. Så ble gutten så stor at han fikk være i lag med far ut og seile, og når han fikk holde i styrvolen, var det ikke måte på skryt når han kom sammen med jamaldringene. På den måten å det seg inn i sinnet på småguttens at han skulle få båt og bli en flink høvedsmann når han ble stor.

Da vi var smågutter, var her ennå mange gamle folk som kunne fortelle fra gamle dager. De kunne fortelle historier om ting som hadde hendt i bygda vår for flere hundre år siden og som var gjenfortalt i generasjoner. En slik kone hadde de til holdskone (kårkone) på nabogården vår i Nordøya; hun hette Petrine Eriksen. Hun kunne fortelle om hulder og draug, om han Løkk-Anders som kom i huldrebyllup på Sandflesa, om Elias på Kvalholmen og draugen og om mange flere. Når vi guttene gikk fra henne om kveldene, var vi så mørkredde at vi leide hverandre.

Denne Petrine hadde også vært glad i å lese; hun kunne fortelle oss om Svend Gjønge, Gjønge-høvdingen, om Jeppe på Bjerget og Nille og om Erasmus Montanus. Så fortalte hun at det på kirkeloftet på Dønnes skulle være gjemt noen figurer fra katolsk tid. Figurene skulle være røvet i Sverige av en som hadde Dønnes i gamle dager. Han hadde dradd med en hær inn i Sverige og røvet og satt ild på Nasa sølvgruver.

Dette hadde vi jo ikke rede på den gang. Men nå vet vi at Preben

von Ahnen eide Dønnes da han gjorde sitt berømte hærtokt til Nasa og brente kirken og røvet alt inventar og førte en del av det til Dønnes. Vi hadde en prest som tok sine konfirmanter med og lette fram disse skulpturene; det var lenge før siste krig. Det var en Kristus-figur, en madonna og noen flere. En gang en av Brand-båtene anløp her og gjestet vår forening (foreningen ordnet alltid med kaffe på ungdomslokalet til Brand-folkene), var det en gammel mann som reiste seg og holdt tale til nord-dønneværingene og sa at han hadde så meget å takke en dønnværing for: han hadde vært hans lærer. Mannen var prest, og han hadde hatt biskop A. Chr. Bang som foreleser på Universitetet. Jeg fulgte ham til kirken før turistene kom, og mens vi stod der, kom de andre i følget. Blant dem var en tysk kirkekunsthistoriker, gift med en norsk dame. Da tyskeren kom inn, stoppet han opp og sa: «Ach Gott, den Kristus!» Han krøp opp og følte på skulpturen overalt og sa at den var laget i Tyskland. Jeg sa at den sikkert var laget i Norge. Han ble da ivrig og spurte om vi slett ikke visste noe om denne skulpturen. Jeg fortalte hva jeg hadde hørt av den gamle kona, og da sa tyskeren at Gustaf Adolf hadde røvet den i Tyskland. Han fortalte også at han hadde en maken til denne, den hang i domkirken i Breslau. Den var laget ca. år 1300, og den var så verdifull at det var ingen på Dønna som forstod det.

I den tid var Isak Coldevin, eldste sønn av godseier Hans Coldevin, kommet heim og skulle overta Dønnes-godset etter faren. Han hadde gått meget på skole bl. a. på landbruksskole i Danmark og på landbrukshøyskolen i Ås.

Da Isak Coldevin overtok gården, ble meget forandret. Arbeidsdagen begynte kl. 6 og sluttet kl. 18 eller 19. Isak begynte å holde møter med husmennene og fortalte dem hva møkka var verd; han talte om å *dyrke* jorda og så grasfrø i den. En søndag kom det fem Gudbrandsdals-hopper, og de var så blanke og fine at jeg tror mange som så dem, tenkte mer på de fine hestene enn på hva presten sa i kirken den søndagen.

Det kom også fem agronomer fra Vestlandet, ordentlige folk, helst

målfolk, enkelte også avholdsfolk. Dessuten kom to gartnere. Dønnes gård var på 300 mål innmark, og Coldevin drev den opp som en hage.

Der var et lite andelsmeieri, og Coldevin moderniserte det og bygget ysteri. Han satte i gang melkerute med firehjuls vogn og to hester så langt vei fantes. Han reiste til Ålesund og kjøpte en 45-fots motor-kutter som fikk innredet tanker i rommet; den gikk i melkerute fra Lurøy i nord til Tjøtta i sør, annenhver dag.

Det ble innkjøpt alle moderne redskaper som fantes i handelen i den tid. I 1908 kom Isak Coldevin heim fra London med Norges første traktor. Det var et stort monstrum sammenliknet med dagens traktorer. Potetopptaker og sleperive ble også anskaffet; det var nye, ukjente redskaper. Han plantet ca. 500 mål skog, og der er nå stor, fin skog hvor det før var lyngrabber. Han var også nestformann i Helgeland Skogselskap; Hans Meyer, Mo i Rana, var formann.

Det var godt skreifiske for Helgelands-værene i de årene, og Isak Coldevin bygde mange rorbuer i Åsvær. De lå i noen sund med god havn, og stedet fikk navnet Port Arthur. Det var like etter den russisk-japanske krig, og alle tillitsmenn der ute fikk navn etter tapre russiske eller japanske generaler. Coldevin sa en gang at det var ikke vanskelig å fø 100 kyr på Dønnes. I 1911 kjørte de inn 1020 høyllass, og folk regnet ni til ti lass høy på kua her.

Han fikk også i gang vevkurs, snekkerkurs, kokekurs, svømmekurs og kvegrøkterskole her ute.

Isak Coldevin innførte skikken at alle hans samtidige bygdefolk sa «du Isak» til ham, likesom han selv sa «du Per», «Jens» eller «Ola». Han var både idealist og humanist og ytte hjelp alle steder der noe godt kunne utrettes. Mot oss husmannsungene var han streng og gjæv. Han sa at når vi kom ut i verden, spurte ingen om hvem vi var sønn eller datter av, men hva vi var *selv*. Og stakkars oss hvis han så at vi sluntret unna i arbeidet! Å røyke tobakk og drikke brennevin holdt han for en stor dumhet.

Faren, Hans Coldevin, var en religiøs mann og arbeidet mye for Det Norske Misjonsselskap. Han hadde en misjonsåker, hvor avlingen gikk til misjonen. Han holdt søndagsskole for ungene rundt fra

plassene og fest for barna i julen. Hver trettendag jul holdtes misjonsmøte, hvor han leste og fortalte fra misjonsmarkene.

Her var atskillig religiøse folk på Nord-Dønna. Da vi i 1902 fikk den nye læreren Johan V. A. Sand, ble det startet en kristelig ungdomsforening i bygda, og den fikk bra tilslutning. Møtene holdtes i borgstua på Dønnes eller i skolestua i Snekkevik. Så en dag sa Isak Coldevin at det var meningsløst at foreningen ikke hadde et møtelokale, det måtte den se å få i stand. Folk så på hverandre: Ikke hadde de tomt og ikke hadde de penger. Ingen kunne sette opp et hus uten tillatelse fra Dønnes, selv ikke på sin egen plass. Da sa Isak: «Der borte er tre hauger, Torvhaugen, Rishaugen og Grindhaugen, gå bort og ta den haugen dere vil ha, den er deres til tomt.» Folk valgte Grindhaugen, den var størst og finest og lå nærmest veien og kirken. Så sa Isak videre at han skulle snakke med sin far og et par andre; — «de får stille kausjon for lån. Hils Per Eliassen at han låner oss sin listerbåt til å hente materialer på, og du Anders og du Petter og et par andre får reise til Rana etter materialene, det skal ikke koste noen ting. Og når dere kommer heim, skal drengene mine kjøre opp, og det koster heller ikke noe. Så skal Ole Eide være sjef for bygget, og du Petter og Anders skal arbeide med ham, og ellers skal ymse andre hjelpe til noen dager gratis.» Han skrev til en arkitekt i Kristiania etter tegning på et slikt hus, og alle var enige i planen. Folk satt som de var «døtten fra det», som vi sier på Helgeland, og alle sa ja, ja selvfølgelig og slikt. Huset kom opp og ble lenge regnet for det peneste huset av alle Ungdomsforbundets lokaler i Norge.

Vi hadde helst møter hver tredje uke, og det var tre medlemmer i programkomitéen til hvert møte. På programmet satte vi alltid foredrag fra Dønnes, selv om vi ikke hadde spurt på forhånd — det var alltid en av agronomene eller Coldevin selv som talte over et emne. Det behøvde ikke være religiøst, bare det var aktuelt.

Vi husmannsungene hadde ingen annen utdanning enn folkeskolen, og enkelte av oss var ikke særlig flinke, iallfall ikke i norsk og regning. Da var det en av agronomene, P. Krohn, som bød seg til å holde kveldsskole med oss en høst. Betingelsen var at vi skulle skrive landsmålsstiler.

Vi hadde også et godt sangkor på plassen, med forskjellige dirigenter.

Av og til hadde vi besøk av avholdstalere fra Det Norske Totalavholdsselskap, og det ble dannet en avholdsforening der også større barn kunne være med. Jeg ble innskrevet i laget da jeg var omkring 12 år. Jeg minnes at jeg var så glad da jeg kunne komme heim og fortelle mor dette at jeg sprang en snarvei foran de andre for å nå heim til mor før hun la seg. Det har da laget seg slik at jeg har vært avholdsmann i alle disse årene, og jeg har ingen ulemper sett ved det verken i fiske eller i fest.

Isak Coldevin drev gården til våren 1911; da var han konkurs. Han hadde pantsatt alle leilendingsgårdene og alt som kunne pantsettes. Han søkte en gang landbruksselskapet og en annen gang Nordland amtsting om hjelp med femten eller tjuefem tusen kroner, men fikk nei. Det var ikke Staten «å skrik' på» i den tid. Da han reiste, ble alt stille på Dønna. Det ble et konkursbo på over 62 000 kroner — mange penger den gangen.

Om Isak Coldevin kan en si som om Tord Folesson:

Mannen kann siga, men Merket det må
i Norig si Jord som på Stiklestad stå.
Og det er det stora, og det er det glupa,
at Merket det stend, um Mannen han stupa.

Isak Coldevins merke ser alle nå i den fine skogen.

Nå ble det bobestyrer på Dønnes, og i 1914 ble gården solgt til en ung mann som hette Sverre Knutsen fra Bergen. Han hadde den til sommeren eller høsten 1916, da solgte han gården med husmannsplassene til husmennene. Husmennene fikk dannet en upartisk, jordbrukskyndig komité som fór rundt og fastsatte priser på hver plass. Den som hadde holdt hus og jord i god hevd, måtte betale mest, og dårlig holdte hus og jord ble billigst.

Banken ville ikke selge plassene og gården uten at to husmenn skrev på, og det ble gjort. Så ble da alle plassene skyldsatt og verdsatt, og det var ordnet slik at når hovedgården ble solgt, skulle vinsten falle

på plassene etter skyldmark. Hvis salget ble dårlig, skulle tapet legges på hver plass. Gården ble solgt til en fiskerfamilie, Johan Løvdahl fra Ibestad, for 42 000 kroner. Nyttårsdag 1917 var her så storfest på ungdomslokalet, «husmannsfesten», hvor prest, lensmann og ordfører var innbudt. Prost Dahler diktet for anledningen en sang som koret sang. Så var da Dønnes gård, som det går historie om siden Grankjells og Åsmund Grankjellssons dager, oppdelt og var blitt en alminnelig bondegård.

Isak Coldevin talte med ungdommen om å reise på skole, de som kunne. Det var folkehøgskolen på Toppen på Halsøy, amtsskolen på Hemnes og landbruksskolen ved Bodø. Det var ikke så greit å komme ut på skole den tid; ikke alle hadde råd. Jeg husker en kveld fire kamerater reiste på Toppen — den kvelden gikk jeg ikke på kaien da båten kom. Vi var jo ti søsken og jeg den eldste, og det var ikke greit med utkommet på en husmannsplass, selv om både mor og far var svært flinke. Min neste bror, Anders, fikk først reise på Toppen, så på underoffisersskolen og siden på handelsgymnaset. Han har bodd i Tromsø siden 1919, er gift der og har to sønner, begge utdannet leger. Bror Edvard ble fisker, fikk en tredjedel av vår M/K «Nord-donna» og var maskinist der. Han døde av spanskesyken i august 1918. Vi var på fisketur, og så mange ble sjuke at fremmede folk måtte komme og få oss heim. Også en annen av guttene døde. Søster Hanna fikk også reise på Toppen. Hun tjente litt borte og var i to år med oss på fiske etter feitsild og storsild. Hun ble gift med Arne Smørvik, vår maskinist i mange år. De hadde to barn som begge ble lærere. Søster Kristine fikk ingen skolegang, men ble tidlig gift. Hennes barn ble fiskere, en ble elektriker og en sykesøster, og alle ble bra gift. Søster Beret fikk et år på Toppen, ble gift med J. Titternes, som hadde landhandel og fiskeforretning på Nordøyvågen. Bror Arnold ble fisker og småbruker og fikk Nordøya etter far. Han hadde et kurs ved Fredheim Ungdomsskole, og senere ble han nærmest politiker, var med i ligningen og i herredstyret og var varamann til Stortinget for Kristelig Folkeparti. I 1945 ble han med i sildeorganisasjonen som salgstyremedlem, var styremedlem i Helgeland og Salten

Sildnotfiskarlag i mange år og styreformann i Feitsildfiskernes Sildoljefabrikk på Halså og hadde mange andre verv. Petra ble gift med Paul Smørvik, Arnes bror. De hadde tre barn. Hun ble oppattgift med Paul Korsnes fra Andenes. Søster Signe gikk et kurs på Fredheim og ble gift med Ivar Sørøy, som omkom ved M/K «Norrdønna»s forlis ved Marflesa 25. februar 1954. De hadde mange barn, og alle har skikket seg vel. Søster Ågot gikk også et kurs ved Fredheim og ble gift med Per Svendsen fra Bolga. Hun ble tidlig enke og giftet seg igjen med poståpner Håkon Johansen, Nordøyvågen.

Så var det meg. Jeg har alltid drevet fiske og har aldri deltatt i politikk. I 1913 gikk jeg kystskipperskole i Kristiansund; vi var tre gutter fra Nord-Dønna. Bestyrer var Anton Bothner; han var av en gammel seilskuteslekt og hadde selv ført både seilskute og dampskip. Han var meget streng, men alle elevene likte ham svært godt. Han var så populær på byen at alle kalte ham Anton. Alle elevene måtte stå ved bordet når vi arbeidet, og hvis han fikk mistanke om at noen så etter i andres bøker, kunne han fortelle oss at det var ingen å se ute i Nordsjøen når det var kov og rokk. Beste karakter var 3, og to av Dønna-guttene fikk 3 og den tredje fikk 2,95 i hovedkarakter.

Da jeg begynte på rekruttskolen i 1913, var det mange kaféer i nærheten. Et stort hvetebrød og en kopp kaffe kostet 7 øre. Selv om vår lønn var 15 øre dagen, gikk vi da litt på kaféer, og de fleste hadde vel litt penger med heimefra. Ja, så gikk det ikke verre til enn at jeg på en kafé traff ei jente fra Leirfjord som jeg syntes var så ekstra gjæv. Det ble forhandlinger både vel og lenge, og det resulterte i at vi giftet oss i Dønnes kirke den 28. juli 1917.

Nå høvde det slik at min bror Edvard og jeg hadde hatt presteskysen i noen år, og så fikk jeg bud om at han ville gifte oss før han reiste. Det var akkurat avskjedspreken han skulle holde den søndagen. Vi bad sammen prest og klokker og den nærmeste slekt og turkamerater til middag. Gjestene ble varslet om at ingen skjenk ville bli servert. Vi ble vel 100 med på festen.

Jeg har glemt hvilket skriftsted presten tok til tekst, men det gikk ut på at det nytter ikke hvor meget den ugudelige strever, Gud gir likevel sin venn mer i søvne: «Du brudgom kan vel være en flink fis-

ker, men du kan ikke gjøre fisk. Og du brud kan vel bli en god humor, men du kan ikke lage gjær.»

Utpå kvelden sa presten til far: «Hvordan likte du brudetalen, Kristian Andersen?» Da sa far: «Nei, det synes jeg ikke var noen brudetale. Når guttene baler med fisk og sild hele året, så kunne de vel vært fri det i dag.» «Ha, ha, ha,» sa presten. «Det var en riktig fin brudetale, skal jeg si deg.» Presten var svært folkelig og godt likt, særlig av ungdommen.

Vi bodde på et loft i Nordøya i to år, så tre år på Brandsnes i stua til bestefar, som var død. I 1921 fikk vi kjøpe en parsell med en liten stue på; plassen hette Bekkevoll. Jeg reiste da til Vefsn og kjøpte materialer, og bygdesnekkeren bygget oss ei riktig fin stue, syntes vi. Det var i 1922. Vi var de første i bygda her som bygget kjeller under hele huset; vi hadde sett at det var vanlig på Vestlandet. Folk spurte meg hva jeg skulle ha all denne kjelleren til.

Jeg minnes 17. mai det året, da var jeg tilfeldigvis heime. Jeg hadde kjøpt flagg og tok en råvedstang og plantet den i bakken, og så sang vi «Brøyte seg rydning» og andre slike sanger som vi syntes kunne passe. Småguttene var da tre og fire år gamle, og så hadde vi noen eldre med i laget. Mor kom ut med sjokolade, og vi syntes at alt var bare gjævt.

Når det lei over trettenhelga, begynte folk å gjøre seg i stand til Lofot-tur. Linefolket som skulle til Vest-Lofoten, reiste første mandag etter trettenhelga. Det var da båtsetting og klargjøring for turen og å bestemme reisedag. Alle dager var brukbare unntatt fredag. Da reiste ingen hvordan været enn var. Så ble utstyret lagt i båten. helst mandag, og tirsdag brøt de opp. Da var kvinnene tidlig oppe og ordnet fjøset, og så fulgte alle med Lofot-folket til den havn eller bukt som de startet fra. Alle fikk smake far-lefsa, og for oss ungene var det å regne opp hvor mange lefser vi hadde fått. Det var helst noen kameratbåter som skulle til samme vær i følge. De ventet da til alle kom, og så løyste de en for en. Så skulle der sies farvel, og da gikk de etter tur og tok farvel hver med sine. Noen sa: «Ja, Vår-Herre va no med dokker,» og de som ikke hadde frimodighet til å

si det, tenkte det. Det var ikke så sjelden i den tid at det kom tidende om at den eller den hadde vært uheldig og kullseilt og mistet en mann eller to, og så var det da for den kona som hadde fått brev, å gå med bud om hva som var hendt. Vi hadde ikke prest i vår bygd i den tiden, han bodde på Nesna.

Så seilte de da, åtrringer og fembøringer, noen listerbåter var også kommet til. Var de uheldige med været, kunne de komme til Andklakken eller Selsøyvik første dagen. Der var det da for åtrringsfolket, som ikke hadde hus på båten, å ta inn på farloftet, et stort loft hvor folk fikk ligge på flatseng. De tok feller og ryer fra kister og tønner; de måtte være ordentlig prekavert for ikke å bli våte i allslags vær. Så var det å ta kaffekjelen og koke kaffe, og deretter gikk alle til sengs, ti, tyve, ja opptil tredve mann utover loftsgolvet. Og så kom praten i gang. Det var nytt fra heimbygda og om noen som ikke var med på turen i år. Én skulle ro med garn i Aust-Lofoten, én var reist til Amerika eller var blitt sjuk med hoste — tegn på tæring. Så ble der pratet om fiskeutsikter, aust eller vest, og så ble kaffen kokt, og diskusjonen gikk videre utover til det lysnet av dag. Da måtte en ha gjort greit for seg og fått feller og ryer tilbake i tønner og kister. Var det rusket vær, ventet en gjerne en stund; men ble et seil synlig i leia, tenkte en: «Er det vær for de karene, så er det vel også for oss.»

Slik fortonte turen seg hver dag, enten det var i Støtt, Arnøy, Kjerringøy eller Grytøya. Folket som skulle til Vest-Lofoten, seilte bare til Helligvær og kunne stundom bli liggende i vekevis i venting på fjordvær, som det het. Slik ble det da et kameratskap av folket fra hele kysten; alle kjente hverandre.

Men så kunne det bli godt vær, austlig og helst måneskinn. Da seilte en gjerne fra Dønna til Støtt, og grytidlig på morgenen var de på'n igjen, og var en heldig, var en framme i Værøy eller Sørvågen utpå ettermiddagen. Men fikk en uvær, var det ikke greit, for der var ikke mange odder «å peike han på», sa en høvedsmann fra Bindal da karene syntes det så dårlig ut i snøkove og storm. De som skulle til Røst, seilte gjerne fra Myken.

Om vinteren når karfolkene var reist til Lofoten, holdt konene på med fjøsstellet og heimearbeidet de måtte ha unnagjort. Det var karding og spinning, og veven var oppe hver vinter i hver ei stue. Folk var glade i å synge, og jeg minnes mor når hun i skymingen satt og spant; da kunne hun synge så mange artige sanger for oss ungene. Det var sanger som vi ennå i vår alderdom kan minnes godt.

Naboene gikk på visitt til hverandre; det var helst den dagen lokalbåten hadde vært her, og så spurte de Lofot-tidend og Lofot-nytt, og om du fikk brev i dag, eller om noen annen hadde fått brev, og om fisket i det været våre folk var. Eller de spurte om ulykker, og om du hørte «ke de sa om ke tid de skulle slutte». Men alle visste at før etter 20. april ble det ikke, enten der var fisk eller ei — de måtte alltid vente på vest-siget.

Så hadde kvinnene misjonsforening, som har vært drevet her på Nord-Dønna siden 1865. Foreningen var ambulerende med møte hver mandag. Møtet begynte med andakt, så var det kaffe, og deretter leste noen fra misjonsmarken, og så ble der strikket til den store misjonsbasaren som hvert år holdtes på Dønnes gård til ungdomslokalet kom. Når så hver skulle gå heim til sitt eget, måtte gjerne noen av de eldste gå i fjøset og se om kyrne var magre og på låven for å se på høystabben og kjenne på den om den var hard. Og så dommen: «Nei, du ska no ikkje va redd for bunød, denne høystabben e no både stor og hard.»

Vi hadde lokalbåt to ganger for veka. De gamle kallene som var gått i land fra fiskerbåtene, hjalp til på gårdene og leste avisa. Det var Morgenposten, og der stod referater fra Daily Mail. Så var det en upolitisk avis med navn Avisen, som mange holdt. Av magasiner hadde vi Illustrert Familieblad og Allers og Børnetidende for de små.

Det var ikke uvanlig at ungguttene fikk være med til Lofoten før de var konfirmert, og høsten 1904 begynte jeg å tigge om at jeg ville være med som kokk-glunt. Jeg skulle være så flink, så. Så var det å snakke med læreren om å få forsømme en skoletur på en måned mot å gå det opp neste vinter på Stavseng skole. Deretter snakket jeg med formannen i skolestyret, og dermed var det i orden.

Far hadde fembøring som bruktes som fraktesbåt til og fra Lofoten. Båten tok da gjerne med en mann og noe tøy fra en annen båt som ikke hadde fraktesbåt. Fiskebåten, en åttring, stod oppsatt i naustet til væreier Ole Benjaminsen i Værøy. Der hadde helgelendingene en masse båter oppsatt eller opphengt. Mor var ikke særlig glad for at jeg skulle ut så tidlig, men jeg fikk nå lov der også. Far og en kameratbåt, med Jørgen Jakobsen Sørøy, var lagbåter, men jeg fikk ikke lov å følge med dem for at jeg ikke skulle slite så meget vondt. Jeg skulle reise med «dampen», og en annen nabo skulle se etter meg. Far og kameratbåten seilte heimfra en dag i januar med god bøl og kom til Støtt om kvelden. Men da de hadde vært på haugen om kvelden og sett på været, fortsatte de over Vestfjorden om natta, og kom til Værøy i middagstiden dagen etter.

Vesterålens dampskipsselskap hadde på den tiden en godsruete som gikk fra Bergen og oppover til Tromsø eller Hammerfest. Det var en båt hver veke med mange anløp på kysten, deriblant et anløp på Glein på Dønna. Disse båtene brukte å ta med Lofot-folk og åttringer nordover. Her var også to høvedsmenn som fant ut at de skulle ta båtene på «dampen» da været ble så dårlig, og så var det jo fint å reise med dampen. De tinget plass og skulle møte på Glein en torsdag. De var fem mann til hver båt, og fire andre menn skulle samme vei. Vi kom da til Glein fjorten mann en torsdag, men der kunne ekspeditør Tobiassen fortelle at dampen ikke kunne komme før fredag kveld eller lørdag. Vi fant fram køyklar og redde opp på stuegolvet og kjøkkengolvet, kaffen ble kokt og lefsene spist, og ventetiden ble forkortet med skrøner og prat. Utpå lørdagen kom så «dampen», og det viste seg da at den kunne ta folkene, men ikke båtene, fordi den hadde fullt av båter sørfra. Så ble det telegrafering for å tinge plass med dampen neste veke, og hver mann måtte fare heim til sitt.

Neste torsdag var vi atter på plass; vi hørte at «dampen» var forsinket, men det var best å være på plass. Torsdagen og fredagen gikk, men lørdag kom skipet, overfylt av folk og båter. Samme leksa opp igjen. Men ekspeditøren for Det Bergenske Dampskipsselskab hadde «Tre-ruta», og den skulle sikkert komme og hente oss natt til

søndag. Om natten ble det en voldsom storm av nordvest, nærmest orkan. Skipet hadde vært på Glein, men fikk ikke ankeret til å feste, og videre gikk det uten oss. Den natten reiv stormen ned et stort tresjes nothus hos P. Husvik på Løkta.

Så var det å tinge på ny båt til neste torsdag. Vi fór til Glein i betimelig tid, lå på flatseng på golvet, kokte kaffe og ventet på «dampen», og fredag kveld kom den endelig. Det var gamle «Raftsund», og vi kom oss om bord. En åttring ble plassert framme på dekket og én i livbåttaljene akter. Da vi hadde fått båten opp midt for rekka, rauk livbåttaljen, og båten til endes ned i sjøen. Treklumper, kjøtt-daller og bommer reiste sin vei. Etter mye strev fikk de båten opp, og vi fortsatte nordover. Det var ingen lugarer for passasjerer, så vi måtte plassere oss på mellomdekket. Det var folk og sekker og kister overalt, syntes jeg, men trøtte som vi var, sov vi straks vi fikk hodet ned mot en sekk. Da folkene på skipet hadde fått sitt stell, fikk vi lov å koke kaffe på den store ovnen i byssa, og vi kraup så godt borttil som mulig for å få kjenne lukta av den gode varmen. På mellomdekk var ett klosett for besetning og ett for passasjerer, det siste var i breidd med trise-lugaren. Det var lang kø foran klosettdøren, og en skøymaker fortalte at nå hadde en ung halvlott-kar gått inn gjennom feil dør og var blitt kastet ut av trisa. Men det var nok helst for å erte stakkaren og få latteren på glid.

Fra reisen nordover minnes jeg ikke noe særlig, bare at det stadig kom mer folk om bord slik at det ble trangere og trangere. Da skipet gikk fra Bodø, gav styrmannen beskjed om at folket kunne få breie ut sine køyklær på storluken på mellomdekk, og det var mange mann som sov godt utover Vestfjorden mot Røst. Enda det var hel kuling og urolig sjø, gikk det bra på storluka, og vi kom til Røst i middags-tiden. Da skipet tørnet på Værøy, var det mørk kveld, og noen kom og hentet meg i land.

Så kom jeg da på bua, og alt syntes så fremmed for meg. I rorbua var to båtlag, ett båtlag på høyre side og ett på venstre. Når du kommer inn gjennom ei budør, er det kister, tønner og linestamper til hvert lag på hver sin side av golvet. Ingenting er tilfeldig, det er just som en usynlig vegg overalt. Bua har som regel to vinduer,

ett på hver langvegg. Det står et matbord ved hvert vindu med plass til fire-fem mann ved hvert bord, og høvedsmannens plass er alltid øverst. Far hadde det året en nesten ny, lettrodd åttring og friske, gjæve karer. Det var far, Johan Jakobsen fra Utøya, hans bror Hjalmar Jakobsen, Johan Andreassen fra Lande i Bindalen, og så meg. Det var alltid kapproing, og de som hadde en tung båt, var dårlig farne. Vår bukameratbåt var fra Hårsdal i Gildeskål og bestod av høvedsmann Pareli Hårsdal, hans sønn Johan, Aksel Pedersen Hårsdal, Nils Lekanger og Bernhard Olsen fra Sund. Jeg kan ikke fortelle hvor snille de folkene var mot meg. Verken far eller Pareli Hårsdal kunne fordra kortspill, så det fantes ikke kortstokk i bua noen vinter. Skjenk måtte heller ikke synes, om noen hadde.

Hvis en skulle være en god fisker, måtte en ha fint bruk, alltid kvasse angler og fine, lange forsyner.

Folk var alltid sparsomme på alt i den tiden. Hvert båtlag hadde en halv favn ved, og den måtte vare hele vinteren. Når en tok av siste gryta, måtte oppvaskgryta være satt på; det skulle ikke være noe ildsmål for kjølvatnet.

Det bruktes mye fersk fisk og lever og rogn og mølje. En del av disse fiskerne var så flinke til å koke at det ikke er mange som slår dem i å lage velsmakende mat, og reint var det også. Hvis det var landligge, bestod middagen av opphengt fisk, men var det sjøvær, ble koktmaten utsatt til om kvelden. Deretter var det middagslur og kaffe. Til kvelds kokte en blandsuppe av byggmel og vann og spiste spekesild. Hver onsdag og lørdag kveld servertes grøt av grynmel og vann med sirupsblande attåt. Grøtkokinga gikk ikke på slump. Det var merker på tvøra hvor mye vann som skulle oppi gryta, og akkurat mål hvor mye kaffe som skulle på kjelen. Onsdag servertes gjerne kjøttsuppe hvis det var landligge, søndag alltid kjøttsuppe eller erter. Hver mann la da til kjøtt eller flesek for seg selv, og hver hadde merke på sitt stykke og fikk sitt eget stykke servert.

I hver bu var som regel en eller to flinke høytlesere, og når folket var ferdig med dagens strev og var kommet på køya, satte de i gang å lese. Der var et bra bibliotek i Værøy, og akkurat det året husker jeg at de leste Rocambole — «Men Rocambole var ikke død». I vår

bu var Kvænnavik-skronene riktig i vinden den vinteren, og Aksel Pedersen var særlig flink å lese Innherads-dialekt.

Det var helst dårlig vær og lite fisk først på. En dag rauk det opp til nordvest stiv kuling og snøkov, og jeg ble så redd for folket på sjøen. Jeg gikk der alene, guttungen i bua — jeg hadde så ofte hørt fortalt om nordvesten og hvor mange den hadde tatt. Særlig mintes jeg historiene om den 25. januar 1893 da så mange kom bort og far og hans bukamerat var de siste som kom opp til været. Jeg bestemte meg da for at enten ville jeg være med på sjøen eller så ville jeg reise heim. Jeg ville være der de andre var, enten det var storm eller stille. Da karene kom heim, gikk jeg løs og sa som det var. Om far ble kry eller ei, vet jeg ikke, men jeg lovte å være så flink til å koke at —. Bukameratene og de andre på båten talte med far, og enden ble at han gikk på været og kjøpte meg oljehyre; støvler hadde jeg fra før. Johan Jakobsen høvlet meg et par lette årer og ordnet plass for meg på midtsegla der masten står når den er oppe.

Den 11. mars ble jeg 14 år, og det hadde ikke vært snakk om kokk-hyre, men så gav far meg en klave ny line, to hundre angler, som jeg skulle få egne til meg selv og dra hver dag. Neste dag var fangsten bare en fisk på krok-hundret. Så hørte vi at de fikk mye fisk på garn i Vest-Lofoten. Far hadde noen smågarn hengende, og så ble det til at vi greide tjue garn og satte oppom line-ilene. Resultatet ble 240 brukende skrei og nesten like mange som var oppspist av pirål. Det var tung sjø den dagen, og av lukten og denne ekle pirålen fikk jeg sånn sjøverk at jeg ikke ville ha gjort motstand om jeg ble kastet i havet. Far var ikke meget kry av meg da.

Når vi snakker om skikker på bua og line-egning, må jeg også fortelle om agnet folk brukte: Når høsten kom, måtte alle på sildetur og se å få saltet agnsild. Den fikk de gjerne hos notfolk som hadde sildesteng stående; slik fikk hver saltet agnsild til turen. Når det lei på vinteren, begynte agndamperne å komme; det var båter som førte fersk sild fra sildesteng inne i fjordene. Det var især tre rederier eller driftige menn som drev den farten: Jens Ellingsen fra Sigerfjord, Leonhard Nilsen fra Harstad og Hålogaland Dampskipsselskap,

Harstad. Deres båter førte fersk sild, og når det lei på våren, førte de lodde fra Finnmark, Honningsvåg og Vardø. Det er vel ikke mange nå som skjønner hvilke sjøfolk de var — de måtte alltid komme fram med agnet ferskt hvordan været enn var. Hvis agnet ble gammelt, måtte det styrtes. Når det lei fram på våren, pleide far og flere å få noen tønner saltet brisling fra Bergen til agn. Fisken ble matlei, sa de, og de kunne da gjøre et par gode sjøvær med gode fangster. En tønne saltet brisling (storbrisling, treåringer) levert i Værøy fra firma Johan Troye i Bergen kostet ca. kr 8,00. En kasse fersk agnsild kostet fra kr 5,00 til 7,50 og en kasse lodde kr 7,00–10,00. En kasse var på 75 liter.

Alt arbeid i bua gikk på tørn. Vedhogging og saging hver fredag, to mann. All egning av line gikk for seg inne i bua, og regelen var at de som sist ble ferdig, skulle gjøre rent. Den skikken ble ikke fulgt i vår bu, hver mann egnet sin stamp på 600 angler. Det bruktes dobbelsetting, så når ett sett var dratt, hadde båtene bruk med til ny setting. Når egningen var ferdig, gikk to mann laus med rengjøring. Benker og krakker ble satt ut i budøra, og gammelt agn og rusk ble feiet opp og lagt i en boks. Så ble fersk sjø båret inn og slått utover golvet, og så ble golvet skrubbet med piassavakost til det ble gullende reint.

Om søndagen var det stille med alt arbeid. I enkelte buer lestes vel evangeliet ennå, men ikke hos oss. Far hadde bibel med som han leste i på søndager. Ellers gikk en hel del av fiskerne på bedehuset og kom tilbake når middagen var kokt. Utpå vinteren var det gjerne fest på bedehuset eller i losjen, og det hendte da at enkelte fiskerkaller holdt taler. Så var det en rar skikk blant ungdommen fra Helgeland: Om søndagskveldene skulle de gjerne ut og slåss med innbyggerne. De holdt oftest til utpå Sørlandsveien, og mange hadde et blått øye eller opphovnet nese om mandagen. Jeg tror ikke det var noe uvennskap, men nærmest en tradisjon: «Fikk vi juling denne helga, så skal dere få det neste helg.»

Så lei det da på vinteren. Det hadde vært meget frost, og det begynte å bli vasslaust i de små brønnene som hørte buene til. Da var

det å gå på Været og spørre fru Benjaminsen om lov til å ta et par bøtter vann i hennes brønn. Først gikk det bra, vi fikk låne nøkkelen og måtte levere den tilbake på kjøkkenet. Men så ble det så mange vasslause at det nyttet ikke der. Vi måtte gå til et lite fjell, Gullaksla, som lå lenger borte, og så bar vi kokk-gluntene vannet den lange veien, og vi lærte å spare på vannet og ikke sløse det bort.

Nå tok det til å li så langt at de første båtene begynte å slutte av. Den 20. april var leiekarene (hyrekarene) fri i Vest-Lofoten. Når det lei utpå våren, syntes en ikke at det lønte seg lenger. Nå skulle hjellefisken selges, eller telles for dem som ville vente på bedre pris. Da ble rundfisken tatt inn som tørr. Storfisken, som var saltet i budøra, og saltrogna i tønner ble solgt.

Far brukte alltid være av de siste som sluttet; hvis det var litt sjanse, lå han ut april. Å, ke heimhog eg fekk! Dønna var målet for heimlengselen. Når jeg så en båt som strekte seil for heimturen, ble jeg ordentlig klein. Men hvis jeg sa: «Der e no ein som ikkje sætt,» så sa far: «Pass no arbeidet ditt, glunt, og bry deg ikkje om di annan.»

Men så sluttet da vi også, la åtringen i fjæra, gjorde den rein i en viss fart og satte den i naustet. Vi gjorde greit på været og klavet opp linene og begynte å legge i fembøringen. En kveld med fin nordaust satte vi seil og styrte sør. Det ble godt vær, og da jeg tørnet ut om morgenen og så Hestmannen, Dønmannen og til slutt Dønnesfjellet, ble jeg vel glad! De som ikke har opplevd dette, kan ikke godt forstå heimlengslen og hvordan den kan slite i en unggutt. Jeg synes at Jon Klæbos dikt «Velkomen heim no, sonen min» er så treffende.

Før jeg nå slutter om bua og Lofot-kallene, må jeg ta med litt om livet på bua og praten der. I ymse buer ble der pratet politikk så fil-lan' fauk, i andre fortaltes historier om store fiskefangster, om seilaser og om flinke høvedsmenn som hadde greid seg i de forskjellige kritiske høve. Svært ofte ble der også servert skrøner av ymse slag som hørtes nokså usannsynlige ut. Å seile over båtkvelv og å berge folk diskutertes meget. Men Ole Benjaminsen, væreier i Røstnesvågen på Værøy, berget en vinter et båtmannskap fra Ballstad på den måten. Kvelvet lå oppi brenningen, og flere båter måtte seile forbi. Da

tok Benjaminsen sjansen og reddet alle fire menn fra Ballstad-båten. Han fikk diplom og kong Oscar II's redningsmedalje. Johan Bojer lar jo sine rissaværinger utføre samme bragd, men det var få nordlendinger som trodde det lot seg gjøre med en åfjordbåt.

Når det var landligge, ble bruket ettersett og treklumper smidd til kjerring eller unger eller kjæreste. Skal si at de treklumpene som ble arbeidet i Lofoten var fine! Det ble også spikket auser, tvører og als-kens husgeråd. Enkelte var hage med hendene, andre mer orvhendte. Hvis noen hadde en liten gutt heime, skulle han helst ha en båt når far kom heim. Jeg har ennå ei fin skøyte som far laget til meg da jeg var tre år. Det var noe til stas da jeg fikk den, og mange minner knytter seg til den. Den var flink til å seile, og mor var overgitt når jeg ofte ble våt på føttene.

Vinteren 1907 fikk jeg være med til Lofoten som halvkar. Vi hadde fått en 27-fots små-listerbåt som vi brutke til smågarnbåt, 25–30 maskers garn og fine telner. (Storgarn er 45–50 maskers og grovere.) Vi var fem mann på båten, tre voksne og to halvkarer.

Vi seilte til Ure i Lofoten, hadde bu på Skaftneset og en innbygger til bukamerat. Det ble dårlig fiske; til 23. mars hadde vi 800 stykker skrei. Lenger vest, fra Ballstad og vestover, tok det seg opp bra fiske, særlig på garn, men det var vondt om burom. Den 23. mars startet vi da fra Ure i kontrari vær med vestlig vind og litt kov. Vi kom til Ballstad, og båtene fra Sundshavet hadde meget fisk. Vi var tidlig oppe og krysset vestover til Sund. Der var alle båter lastet, enten de drev med line, garn eller jukse. Far traff en mann fra Gildeskål, som lå på lossementbåt, og han bad oss sette alt vårt unødige tøy inn i losjibåten, og så kom vi ut og satte garn. Dette var det berømte islendingsåret, da fisken seig opp på en smal liten fjord mellom Kunna og Solbjørneset. Der ble en veldig ansamling av folk og bruk og en masse kjøpefartøyer, men fisk fikk alle, store og små. Prisen var fra 32 til 36 øre pr. stykk for sløyd fisk. Fisken stod vel tre veker oppi fjorden, og det var sjøvær hver dag. Vi hadde et lite hus framom masten på båten vår, og der lå vi hver natt. Vi hadde en liten båt-ovn i et hjørne og en potetsekk i det andre hjørnet, nærmest døra. Der

lå vi to halvkarene hver vår vei, far og en eldre mann lå i midten, og den tredje ungdommen fremst i piken. Det losjiet ville neppe bli godtatt i dag. Men vi fisket for 450 kroner pr. mann på denne tiden, og hvis vi hadde reist derfra for husnødens skyld, ville vi blitt lott-lause. Det var også godt fiske for Havnøy, Reine og Sørvågen det året. Da alle disse båtene skulle løyse, måtte de ha dykkerbåt fra Trondheim for å greie ut kjettinger og ankre.

Det året så jeg en pen skikk som jeg ikke har sett på havnene seinere. Langfredag begynte kjøpefartøyene å heise flagg på halv stang, og alt arbeid var helt stille. Så også på påskedagen, da ble det flagget på hele havna med flagg og standere. Mange større fartøyer hadde også signalflegg oppe. Slike hendinger kan sette seg godt fast i minnet hos en unggutt. Der var fartøyer fra Stavanger og hele kysten oppover, helt til Tromsø.

Da det lei mot slutten, sa far en dag at nå hadde han kjøpt fartøy. Vi så stort på ham, men han fortalte at det var en hardangerskøyte med hekk, vel to hundre tønner, fra Harstad-kanten som var til salgs. Vi kunne bruke den til losjifartøy i Lofoten og til notlosji sommer og høst. Skøyten hette «Olga». Den hadde stangrigg, så masten ble riktig lang, nesten som på de store jektene, og det syntes vi var svært. Skøyta var gammel, så vi fikk den billig. Den var en god seiler, og vi fikk den oppbygd i 1914 og drev med den til 1928.

En notbas hadde vært gift lenge uten å få barn, men i 1910 fikk de en jente som ble kalt Esmeralda. Dette året var et merkeår for Helgeland. Det kaltes Esmeralda-året. Her kom et stort innsig av feitsild. Det begynte på Høla sist i juli, fortsatte på Lundstøa, og i august ble det kastet en masse sild på Tomma. Det kom notbruk fra alle kanter og en masse kjøpefartøyer fra Rogaland, Hordaland, Sunnfjord, Møre, Trøndelag og Nordland. Det var dampskip med store lektere på slep, galeaser, jakter, slupper og skøyter, og det var et herlig virvar av alle målfører.

Det var fem landnotbruk i Dønnes kommune: Per Husvik fra Løkta, Johan Olsen Åker, Johan Thorsvik, Ole Brandsnes og Kris-

tian Andersen fra Nordøyvågen. De tre siste var i lag fra Lundstøa, og de var enige om at det fjerde Dønna-bruket skulle være med i laget. De fisket godt og gjorde det bra.

Det var et bruk fra Aldersundet, Johan Jørgens bruk, som kom først til Tomma, til Finnvika. De hadde kastet og reddet vel 3000 mål (4500 hl) med to små nøter før noen andre kom. De gjorde det godt.

Så skulle da all denne silda selges, og det var mange om budet. Kjøperne bød først kr 6,00 pr. mål, så 7,00. Noe ble solgt til kr 7,50, men så ble prisen jevnt over kr 8,00 pr. mål. Det ble helst akkodert om kjøp av hel last om så kunne ordnes.

På hvert landnotbruk var 14–16 mann. Ved levering av sild var det seks mann på hver notbåt. Basen og hans lettbåt med roere var helst ikke med på dette, for basen skulle være med og ordne orkasket fra nota. En notbåt, spiss-stevning eller gavlbåt, tok fra 60 til 100 mål, altså 90 til 150 hl. Stornota ble tømt med en orkastnot, og en kunne ikke få så svært meget opp hver gang av frykt for at silda skulle stikke ned og sprengte nota. Når silda var håvet i båten, dirigertes den fram til det kjøpefartøyet den skulle leveres til. På kjøpefartøyet var det laget en sildebinge framom masten, og der var lagt opp et stillas til å stå på. En talje var rigget opp til å heise sildestampene opp med. En stamp var en avsaget sildetønne på 50 til 58 liter, og det gikk tre stamper på et mål — det fauk alltid noe av under opphiving.

Vi var to mann oppe og heiste, to mann styrtet i målet, og to mann var nede i båten og auste i stampene. Når vi hadde heist 10 mål, dvs. 30 stamper, skiftet vi. De som hadde heist, gikk for å styrte i målet, og de som styrtet i målet, gikk ned i båten og auste i stampene. Slik skiftet vi på til båten var tom. Når vi hadde fått opp 10 mål, kom gjerne skipperen på kjøpefartøyet med flaske og skjenkte alle guttene en dram, helst konjakk, og gjerne en vannkringle til, eller hver mann fikk en halv flaske øl. Konjakken var som regel ikke av dyreste merke, men det varierte. Det var en sort som blant notkarene gikk under navnet K.K., den skulle ikke være særlig rar. Hvis det var avholdsfolk blant notkarene, ble disse gjerne servert en kopp kaffe eller

annet godt. Folk påstod jo at denne drammen for hvert tiende mål levert sild skulle være for å få godt mål. Når det lei på dagen, ble det da gjerne fire stamper i målet, men det var ikke så titt. Det mest vanlige var én flaske konjakk på en båt sild, eller en halv flaske øl til manns. Bra konjakk kostet vel i den tid fra kr 1,00 til 1,25 pr. liter ankervis.

Hvis det var et stort kjøpefartøy, hadde det gjerne en båt på hver side, så det kunne bli 100 til 150 mål pr. dag. Hele dekket bakom masten var da fullt av sildetønner og verkerjenter (ganepiker), og det var et friskt og herlig liv. Mange kvikke vitser og replikker ble servert. Prisen for å kverke og salte sild den tid var vanligvis kr 0,50 pr. tønne.

Silda på Tomma tok slutt, og det ble et bra garnfiske i Sjona utover høsten. Men silda gikk ikke til lands, så det ble et magert år for landnotbrukene.

Jeg har fortalt om min første Lofot-tur og vil også skrive om min første vårsildtur og Finnmarks-tur.

Høsten 1910 fortalte mange ungdommer at de skulle på not til Haugesund etter sild, og jeg sa da til far at jeg også ville være med og prøve dette. Vi traff avtale med notbas Kornelius Brunsvik, Nord-Herøy, som i flere år hadde reist som notbas for firma M. Lindøy i Haugesund. Jeg fikk plass på vanlige betingelser: Fri reise sørover, kr 7,00 pr. uke på egen kost og vanlig lott. Brunsvik brukte en not for seg selv hvert år; den nota tok han alltid med sørover og så kjøpte han hver vinter ny gavlbåt til i Hardanger. Vi reiste fra Glein med D/S «Andenes», en hel del yngre og eldre. Båten anløp Sør-Åkvik, og der tok vi inn ei not, en masse poteter og en hel del folk. Storparten av notkarene på disse brukene var nordlendinger, dessuten åtte sunnfjordinger, og notbaser var: Kornelius Brunsvik, hans sønn Paul Brunsvik, Oluf Færøy, Jon Ingebrigtsen Hjelmsøy og Petter Husvig fra Hofsvåg.

På «Andenes» var der en liten lugar akterut for passasjerer, det var en viss forbedring mot før. Turen gikk sørover med anløp på flere

plasser, og i Namsos ble det lastet inn en del trelast for Bergen. Ut-
over Folla hadde vi sørvest storm, og vi var mange som matet krab-
bene. I Florø kom sunnfjordingene om bord, og så kom vi til Bergen.
Disse sunnfjordingene var noen gjæve karer, men litt gammeldagse
syntes vi unge. De hadde skjærdaller med og ellers god bondemat
heimefra. De var ivrige målfolk og holdt målbladet «Den 17de Mai»
som kom ut i den tid. En gammel mann med skjegg hette Krispinus,
og to hette Søren.

Losjibåten «Modig» kom og hentet oss og førte oss til Haugesund.
Vi gikk nyleia, og det gikk bra i nordvest, stiv kuling. Så ble da baser
og folk fordelt på hver båt. På losjibåten «Frithjof» hvor jeg holdt
til, var skipper Børresen, en mann på 21 år som visstnok hadde fått
båten som bryllupsgave av sin far, og baser var far og sønn Brunsvik
og Petter Husvik. Båten var liten til 33 mann. Seks mann lå i luga-
ren, 16 mann i rommet. Det var akkurat to køyelengder med to
køyer over hverandre på hver side, to mann i hver køye. Hver mann
hadde sin kiste som stod på dørken, og så var der en liten, rund ovn.
Da var plassen så godt utnyttet at der ikke kunne stå mer en firemann
samtidig på dørken. Innredningen var av uhøvlede bord, og køyene
var satt opp for anledningen. Det var ingen garnering i båten, til det
måtte vi raske til oss kassebord hos Lindøy og reise mot skipssiden i
hver køye. I akterrommet huserte sunnfjordingene. Der var akkurat
en køyelengde, så forholdet ble presis som i forrommet. I kahytten
var skipper og to notbaser. Bestmannen, en gammel uteseiler fra
Stavanger, bodde i et lite kott, nærmest et skap. Han hadde en primus
og kokte og stelte for seg selv. Maskinisten hadde en bra lugar. For-
holdene på «Modig» var omtrent de samme.

Folket ble fordelt på hvert bruk, det ble proviantert, og så gikk vi
Karmsundet for å søke etter sild på de vanlige plassene: Trosnavå-
gen, Grønestadvågen, sørom Bokn, Kvitøy, Skudenes o. fl. Det var
en masse bruk, deriblant en hel del nordlendingsfartøyer, og overalt
var dampskip, for motorer var ennå lite i bruk.

Jeg minnes en kveld med austavind. Vi satt noen gutter oppe i en
haug utfor havna i Skudenes og så på en hel flåte garnbåter som kom
seilende austfra. Der kom de med disse flotte listerskøytene med høy

stangrigg, stort toppseil, og med de åpne garnbåtene på slep, gjerne også med seil. Å, hvor vi syntes det var et flott syn; vi tenkte ikke at de så snart skulle gå ut av bruk på grunn av motoren.

Så var det en søndag morgen. Der lå en masse notbruk, og været var godt. Så var det ut å ro, som det heter, og det bar utover mot Kavholmene. Der traff vi en stor sild-eie, så mye sild at den rørte sjøen i hop som om du rodde i en foss. Det var atskillig tungsjø, og basene akkorderte og kommanderte. Vi ble samlet en stor mengde bruk, 30—40 lag, og vi skulle prøve å få silda i steng mot Kavholmene. Et slikt steng kalles kar, altså not rundt silda og plenter i land, men not også på landsiden. (For et vanlig steng danner bukta eller landet alltid en vegg.)

I tungsjøen var det vanskelig å komme i land og få festet dreggene. Den eneste som kom i land på Lille Kavholmen, var Nelson Dahl fra Øksningan; han var bas på dampkutteren «Ægir» fra Haugesund. På Store Kavholmen var basen Olai Kalvenes. Det var ei keile eller revne mellom holmene. Med i dette kastelaget var en masse av disse storstrilene, dyktige folk med godt utstyr. Det var også en del nordlendinger med.

Da stenget var gjort ferdig, ble det ringt til Haugesund etter isebåter, og ganske straks var to skip oppankret på Geitungsbogen. Den ene var Mikal Lindøys båt «Aktiv». Vi drog nøtene og tau og dregger på en høvelig nakk, og så begynte vi å håve sild i båtene. Alle var med på det unntatt de som hadde nøter i sjøen. De skulle ikke ha sild i båtene, for de skulle forsøke å dra nøtene om det frisknet på med vind og sjø. Vi brukte to orkast-nøter og håvet sild i båtene og seilte innover til Geitungsbogen fram til isebåten. Alt gikk på tørt; var du heldig å få tidlig i båten og komme fort til isebåten, ble du gjerne tidlig fri. Det kviknet på med været, så de siste båtene hadde en hel seilas innover. Vi lastet en isebåt om gangen for det tilfelle at stenget skulle gå tapt, mens vi losset fire båter om gangen, to på hver side av isebåten, så det gikk riktig greit. Betalingen pr. kasse på 100 liter var kr 2,00, og det var god pris den gangen.

Om natten økte det på til stiv kuling. En liten taubåt var ute og så etter stenget mandag, og tirsdag løyet det litt så resten av nøtene

kunne dras. Nøtene var da ubrukelige, så jeg antar at pengene for silda gikk med til noterstatninger til dem som tapte nøtene.

Så bar det inn på Vikevågen austom Skudenes; der hadde noen nordlendinger sildelås; så til Grønestadvågen, og så fikk vi litt sild på Trosnavågen. Der var få bruk.

En morgen vi rodde ut fra Trosnavågen mot Breivika litt lenger inne i Karmsundet, traff vi på en stor sild-eie igjen. Vi var ikke så mange bruk, men det ble kastet en klave, det vil si at vi kastet først en ring av flere nøter som var skjøtt sammen. Nøtene behøvde ikke å ta botn, men fløt på kaggene som ble festet til korktelna (flåen). Når første klaven ble satt, seig alltid silda litt bort fra nøtene, og neste klave kunne settes. Slik kunne en jage store sildeflak lange stykker mot land til nøtene tok botn. Mens vi holdt på med dette, kom der plutselig stiv sørvest kuling, så vi mistet nesten all silda, forliste to notbåter og fikk skade på flere.

Vi hadde litt sild innover Karmsundet, og en morgen kom vi borti riktig bra med sild på en plass som heter Helgeland, tvers over fra Bøvågen. Det var bare våre fem bruk og to bruk tilhørende Albert Bakke fra Rugsund ved Måløy. Isebåter kom til Bøvågen ved Kopervik, og vi rodde eller seilte tvers over Karmsundet med sildebåtene. Prisen på fangsten ble kr 0,90 pr. kasse på 100 liter. Vi fikk også litt sild ved Hisken og litt på Lindøyosen. Så var det slutt. Nøtene ble tørket, og s/s «Frithjof» førte oss til Bergen. Nå skulle vi reise heim. Reisa skulle vi bekoste selv, og storparten av guttene var helt blakke.

Det ble litt krangel, og noen brukte seg på Brunsvik. Men han sa at betingelsene visste vi heimefra. Vi skulle reise nordover med d/s «Nordland», og vi pekte da ut to mann som skulle snakke med styrmannen om å få reise for halv frakt eller få arbeide for frakten. Styrmann Godø var sunnmøring og overbevist avholdsmann. De to karene våre kom nedi akterrommet hvor styrmannen kontrollerte lasten, og de snakket vel og lenge om hvor galt det var at vi ikke hadde fisket. Men det er ikke godt å overtale en sunnmøring. To av guttene våre hadde kjøpt en flaske konjakk og skjenkt hverandre og var blitt modige. De kom ned i rommet og fortalte hvor galt det var med oss. Da ble styrmannen sint og sa som så: «Når dere hadde råd

til å kjøpe brennevin, så må dere også koste dere heim selv.» De første to skulle da forsøke å jenke på dette og sa at dette var ikke våre karer, vi kjente dem ikke. Men da sa en av de siste: «Kjenner du ikke meg? Vi har sittet på samme tofta i hele vinter!» Så var denne planen ødelagt, men løylik var det.

Imidlertid reiste vi med «Nordland». Jeg og to andre var så heldige at vi fikk sjaue litt i Kristiansund og i Namsos, og da vi kom til Sandnessjøen og jeg hadde gjort opp for meg, hadde jeg akkurat fem kroner i behold. Jeg gjemte kr 1,15 til billetten heim, og for kr 3,85 kjøpte vi stomp og margarin, som vi delte mellom oss en hel gjeng, og så hadde vi det riktig artig. Det ble verken til kaffe eller til fint pålegg. Lokalen var forsinket til Dønna, så vi fulgte «Nordland» videre til Glein. Styrmannen sa det var ikke nøye om billett siden vi hadde reist helt fra Bergen. Og så kom jeg heim til mor med kr 1,15 i penger. Det var min første storsildtur.

Vinteren 1912 rodde vi i Åsvær med garn. Vi saltet fisken om bord og kjøpte litt attåt. Fiskepris kr 0,10 pr. kilo. Det var flere Lurøyfjordinger som rodde der, særlig med liner.

Der var også Julian Johansen fra Risvær med en ny seilskøyte på 36 fot og to doryer. Med ham fikk jeg Finnmarks-plass. Vi ble fem mann, alle ungdommer, og vi skulle starte fra Selvær annen påskedag. Vi ble fem seilskøyter i lag; alle hadde bestilt motorer til vinterfisket, men ikke fått dem. Og nå kunne de ikke kaste bort Finnmarks-turen med å montere motorer, det fikk være til vi kom tilbake.

Da det var få i laget som hadde vært på Finnmark før, stelte vi oss slik at det på vekten alltid stod noen som var kjent eller som forstod kart. Vi kom vel til Honningsvåg og snakket med folk om fiske og denslags, det var helst tidlig for juksefisket. Vi reiste videre i to døgn til Kjelvik, som da var et storvær, men der var ikke svært med fisk, og prisen var 8 øre kiloen. Vi reiste videre austover til Mehamn og slo oss fore der på resten av turen. Der var aldeles få bruk i Mehamn, hvor en fløt til med skøyta på fjære sjø.

1912 var et av de årene vi hadde det største landspartiet av fisk. Vi drev da med jukse der, men prisen på fisken gikk helst nedover.

Vi fikk alltid høre om mye fisk og stort parti. Vi begynte med line og drev utfor Nordkyn; der var mye straum, men ikke mye fisk. Og prisen var kommet ned i 4 øre pr. kilo på havna og 4,5 øre på land.

Vi sløyet fisken om bord, rodde doryen til lands og heiste fisken opp i stråktønner og veide den der. Det ble da et halvt øre pr. kilo bedre enn på vågen. For levra fikk vi 15 øre pr. kilo, og så vidt jeg husker ble hysa betalt med 5 øre pr. stykk og småkveite med 25 øre pr. stykk. Lenger aust, i Båtsfjord og i Vardø, var det særdeles mye fisk, hørte vi, men prisen var nede i 2–3 øre pr. kilo for torsk, så vi syntes ikke det var lønt å reise dit.

Vi lå i Mehamn til veka før jonsok og begav oss da på heimveg. Først hadde vi kjøpt nye dresser, kaskjettlue og nye sko hos telthandlerne, som der var mange av. En dress kostet 20–25 kroner, et par sko 8–10 kroner, en skjorte 4–5 kroner og en ny lue 2 kroner. I dresslommen var gjerne stukket et lommetørkle, justsom «attpå» handelen.

Jeg hadde vakt fra Nordkyn og vestover, og vi fikk en sånn snøeling at vi måtte ta kurs forbi Sværholt og mot Magerøysundet. Vi syntes det gikk litt for vidt, sånt vær jonsok, og vår lott på turen ble 240 kroner. De som hadde balet med småsilda heime, hadde gjort det bedre.

Fra 1914 minnes jeg at vi drev fiske med garn i Åsvær og kjøpte litt fisk. I Helgelands-værene ble helst dradd to-netters garn, og kjøperne måtte da ha hjellplass på land for å henge den fisken som ikke var pen. Den fine ble saltet. Først i juli sendte far meg til Bergen for å selge rundfisken, og klippfisken ble tatt i hus når den var tørr.

I august kom første verdenskrig, og all handel med fisk ble umulig. Folk skrev og ringte til Kristiansund, men alltid ble svaret at kanskje kunne det bli anledning for salg ved neste skipning. Sist i oktober skipet da far klippfisken i skøyta og reiste til Kristiansund. Han lå der en tid sammen med mange andre fartøyer fra ymse kanter av landet og ventet på skipning. Ingen eksportør kjøpte fisk; beste bud var kr 6,00 pr. vekt på 20 kilo for fin, middfri fisk. Det var helt menings-

løst, og far tok da og la fisken opp på et godt pakkhus. Vi hadde ca. 1500 vekter prima, middfri fisk.

Vi skulle ha litt salt til neste vinter og litt penger til de to karene som var med. Den ene hadde kr 14,00 pr. veke og den andre 11,00. Far gikk i banken for å høre om han kunne få låne 1000 kroner på fisken, men det fikk han ikke. Men Johan Juul, som fisken var lagret hos, skrev på for ham og han fikk pengene mot sikkerhet i fisken.

Da det slett ikke ble sild, og far og skøyta var borte, fikk min bror Edvard og jeg en mann med oss og reiste til Eidsfjord. Der var bra garnfiske og atskillig av garnbåter. Edvard og jeg hadde ikke akkurat moderne garn, men vår kamerat hadde det. Vi driftet utover til jul og kom heim i julveka med vel 100 kroner pr. mann og en tønne sild hver. Og far var kommet heim fra Kristiansund med enda dårligere resultat.

Hva skulle vi så gjøre utover vinteren?

Far sa at de kronene han hadde greid å spare, trolig gikk med på denne fisken. Han visste at han kunne fiske, og han skrev til Brunsviken i Kristiansund og bad om å få snøre og forsyner, så skulle han fiske til vinters med leiekarer, drifte med line på den 27-fots småmotorbåten han eide. Det var et eksperiment, men han trodde sikkert det skulle gå. Det var så vidt jeg vet første prøve med sjødrager i Lofoten; ellers andøvdtes der med årer, eller doryene drev uten å andøve.

Men så hadde vi fisken liggende i Kristiansund. Jeg reiste nedover for å følge med hvordan det gikk med salget. Året før hadde jeg vært der på skole og gått i frakk. Nå var jeg blakk, hadde ikke tjent noe på hele året, og hyra fra forrige vinter lå i fisken. Det var vanlig at folk reiste til Kristiansund for å søke hyre til vinters og gikk på sjau, som det heter. De årene var det stort drivgarnfiske i november, desember og januar, og mange søkte dit på sildarbeid. Særlig dikselmenn fikk alltid jobb.

Mor la mat og klær i kista mi og køyklær i sekken, og en kveld i mellomjula reiste vi med lokalen til Sandnessjøen. Jeg hadde ikke fullt 12 kroner i penger, og billett til Kristiansund kostet over 8 kroner. Vi reiste på tredjeplass med hurtigruten, og når vi tok oss mat,

var vi oppunder krana etter vann i kruset, og så tenkte vi på bedre tider. I Trondheim kjøpte vi kaffe på sjauer-kaféen på kaien.

En skipper fra Dønna var reist før oss til Kristiansund og hadde fått losji på en kvist på Innlandet. Der var bare én seng, og vi laget da flatseng på golvet. Kona i huset kokte til oss, og av og til var jeg på Nordlandet og hentet et par klippfisker til mat. Vi fór rundt og fikk jobber. Lønna var kr 0,50 pr. time, uansett natt eller dag. En dag jeg hadde arbeid på en lekter oppi Vågen, traff jeg på veien Bothner som var lærer på Sjømannsskolen. Jeg var i «lompen» og riktig fæl, men han kom straks og hilste og pratet: «Ja, du er vel en av disse sildefiskerne, skjønner jeg?» Å, ka lyst jeg hadde til å lyge og si ja! Men jeg sa, som sant var, at vi hadde noe klippfisk liggende her og at jeg var sendt for å prøve å få den solgt. Men jeg hadde ikke råd til å bo på Grand der de andre skipperne bodde, så jeg hadde fått «lompen» med og gikk på sjau mens jeg ventet. Da slo Bothner meg på skuldra og sa: «Rette veien! Jeg tror det er mange av dem på Grand som kunne gått på sjau!» Da vokste jeg litt inne i klærne.

En morgen jeg satt på Det Hvite Bånds leseværelse, møtte jeg en mann som tinget garnbøtere til et rederi i Stavanger, og jeg spurte om plass der. Jeg så jo ung ut, så jeg skulle få *prøve* en dag. Rederen hette Falck. De hadde ikke tørkehjell for garn på land, så de kom fram med de verste garn slik som de kom av sjøen. Vi bøtte på en brygge til Brunsvikens Reperbane. Det var alminnelig tømmermanns bordkledning uten ovn, og fire 14-linjers lamper til lys. Vi var fire bøtere samt to mann fra fabrikken som satt der og skaut garn. Når det lei til middags, var vi blaute på lårene av disse våte garnene. Så satte det inn med en langvarig frostri, og da var det kaldt! Vi fikk arbeide bare 10–12 timer om dagen, så når jeg hadde fått meg kaffe på losjiet, var jeg mang en natt ute og arbeidet 6–7 timer.

Det ble snakk om fiskesalg til Østerrike; vår megler var frampå, og vi fikk selge til kr 9,75 pr. vekt så vidt jeg husker. Jeg reiste så heim, og sammen med en gutt reiste jeg til Støtt, hvor far drev fiske med liner. Det var noen år godt fiske for line utfor Grønnøy og utfor Støtt, og i januar de årene var en stor del av Nord-Norges fiskeskøyter samlet der.

Det ble dårlig fiske, og fisken var små, helst under tre kilo, og billig. Men så ble det storfiske i Røst, og 27. februar seilte vi utover dit. Far fikk bu på land og begynte å fiske. Vi fikk leie noen hjeller på land og begynte å kjøpe fisk.

Jeg hadde hittil vært sammen med far på fiske av alle slag. Men våren 1915 sa far at jeg vel kunne få noen mann med meg og ta et par nøter og reise ut og se om jeg kunne få tak i noe agnsild. Her var ingen fryserier da, men alle som skulle drive med line, både på bankene og heime, måtte ha ferskt agn. Vi stakk da bort til Tomma, til Alsøyvågen, og stengte noe der. Så fikk vi høre at folk hadde sett stor sild utfor Træna, og far sa da at han skulle reise til Tomma, og så kunne vi ta en ny stornot og reise ut til havet.

Vi reiste til Åsvær sammen med Ole Brandsnes og hans bruk. Vi rodde hele kvelden og natten i godt vær, men fant inga sild, så vi tok inn i ei rorbu og kokte kaffe. Klokka tre på natta kom to mann fra Floholmen med bud om at det stod så frøktelig med storsild der ute. Vi reiste straks av gårde. På sørvest-siden er der ei lita keile, og der var virkelig mye sild. Den var holdt mot land av noen kvaler. Nå var dette en svært utsatt plass og umulig å berge not hvis det var sørvest, og det så det ut til å bli. Vi hadde en ny kostbar not til 4 500 kroner, og alle eldre talte fra kasting. Vi kunne ikke kaste, enda det var flere som hadde vært på vårsildfiske ved Haugesund og sett hvordan folk kastet der. Enden ble at vi ikke kastet. Bare jeg visste hvor trengt vi var for penger akkurat da. Silda kostet kr 35,00 pr mål. Jeg sendte motorbåt heim etter far og flere nøter, og han kom med flere mann. Det ble sørvest kuling, og da gamlekarene hadde fortalt far hvor lettsindig sønn han hadde, ble jeg kastet som bas, og en annen ble satt i mitt sted. Det svei —

Jeg fikk skyss til Dønna, reiste til Røst og handlet en del rundfisk og rogn vi hadde der siden fiskekjøpet om vinteren. Jeg kom så tilbake til Åsvær til jonsokaften. Karene hadde fått en del sild mens jeg var borte; de tok opp siste silda da jeg kom. Far hadde tinget 100 tønner til oss, og vi tjente 500 kroner på det.

Dette var første året at Helgelands-storsilda var oppunder kysten; det var masser av sild ved Træna og Nesøya. Sommeren 1915 fikk vi et godt feitsildår i distriktet her, og mange notbruk gjorde det godt. Det var visstnok første året at det ble kjøpt hermetikksild her oppe og sendt nedover til Bergen og Stavanger. Om vinteren, mens det var kaldt, var det sendt noen laster fra Visten. Min far var den første som solgte slik sild her. Første båt som lastet, var s/s «Resolut» fra Bergen for fabrikken United Sardine Factories Ltd. Siden kom Bjel-land og mange andre. Hermetikksilda var helst billig her oppe, om høsten f. eks. kr 1,00 pr. skjepe. Til å begynne med var det ikke noe nytt at folk baud ned for hverandre, og vi solgte mange ganger laster for kr 0,40 eller kr 0,25 pr. skjepe. Skjeppekassene var ikke justerte, så de tok vel helst opptil 30 liter i stedet for 20 liter. Men småsild eller mussa til guano kostet jamt hver høst kr 2,00 pr. mål eller nedi kr 1,50, så det var ikke til å bli rik av å ligge ute om nettene og bale seinhøstes til jul.

Våren 1916 kjøpte vi en seilkutter, en engelsk slupp «Faithful» uten motor. Far fant da ut at jeg og min bror Anders, som nettopp var ferdig med underoffisersskole i Harstad, sammen med far skulle salte sild den sommeren, med en tredjedel hver. Vi hadde en småmotor til slepebåt. Vi kjøpte noen mål av et av våre bruk heime på vågen og solgte til Fr. Hjortdahl, Solfjellsjøen. Det året ble det utførselsforbud for feitsild som var saltet etter en viss dato. De som da hadde vært så heldige at de hadde saltet sild før 1. august, kunne alltid fikse det til slik at de fikk kjøpe til en pris som *de* ikke kunne tenke på som måtte selge til lovlig pris. Vi fór da fra notkast til notkast, fra notbas til notbas og kunne ikke betale prisen som ymse andre kjøpere gav, enda vi var gode kamerater og disse jevne gamle gubbene gjerne ville hjelpe oss til å få sild. En dag da jeg kom til fars not i lag med noen andre kjøpere og ikke kunne betale prisen andre betalte, ble far sint og sa at vi måtte se å komme oss heim og ikke fare her og «seile galeas», et hånsord om slike som ikke dugde til noe. Han syntes at vi skjemte ut både oss selv og ham. Vi sluttet da og reiste heim, og

vi gjorde turen opp med 300 kroner netto, altså 100 kroner pr. part på en hel sommer. Det var min første tur som sildekjøper.

Det endte da slik at det utpå høsten ble misnøye mellom sildekjøperne; noen hadde kunnet kjøpe og noen ikke. Så ble det anmeldelser, politiet kom inn i bildet, mange kjøpere fikk indragning og store bøter og flere lensmenn på Helgeland ble avsatt. De hadde skrevet ut attester på partier sild de ikke hadde undersøkt, bare trodd på prat. På høsten 1917 var der stor rett i Sandnessjøen, og der var ikke mange kjøpere eller notbaser på Helgeland som ikke var med. Så om vi ikke tjente penger på vår sildetur, slapp vi iallfall å komme opp i trøbbel.

Vinteren 1917 lå vi i Sandnessjøen og monterte motor i «Faithful», en 44-hesters svensk motor. Vi ville helst ha et navn fra vårt eget sted på fartøyet, og resultatet ble m/k «Norrdønna». Det var et navn som alle lei-farere kjente, og vi likte det godt. Vi hadde krigstid og streng rasjonering, og det var vondt å få folk til å forstå at de som balte på havet natt og dag, trengte mer mat enn de som gikk på land. Særlig vondt om solarolje ble det. «Norrdønna» kom da ny inn, og det ble enda kleinere for den. Vi leide ut båten fra 1. august til jul til en notmann som hadde en feitsild-snurpenot som han kunne fiske med og selge sild av til tyske kjøpere, eller som ikke var nødt til å selge til engelskmenn. Regelen var nemlig slik at hvis du kunne bevise at du hadde bruk som det ikke var engelsk lisens på, eller som var kjøpt før krigen eller var innkjøpt fra Tyskland eller fra tysk-allierte, så var salget av fangsten fri. Edvin Dahl, Fagernes i Herøy, var leier av «Norrdønna». Vi var ute fra 1. august til jul og fisket for ca. 25 000 kroner.

Våren 1918 ble det et særdeles rikt fiske av Helgelands-storsild. Notfolket gjorde det gjennomgående bra, og en var nå begynt med salg til guanofabrikk i Sigerfjord og Melbu. Prisen var god, men det var vondt om kull og olje for førslen dit. Det ble stengt storsild på Dønna, Vikavågen, Lundstøa, Rølvågen og Sørøyvågen. Det ble også et bra feitsildfiske det året i dette distrikt.

Vi leide bort fartøyet til Kornelius Brunsvik, Herøy, til landnotlossement på vårsildfiske for Haugesund. Vi var 33 mann om bord, og vi hadde én not og Brunsvik to nøter. Altså var vi ansvarlige for

tredjeparten av utstyret. Brunsvik var allerede en gammel mann; han hadde drevet vårsildfiske i mange år og var kjent som en hedersmann hvor han kom. Ikke akkurat storfisker, men middels.

Her var som nevnt streng rasjonering, og det var ikke greit å legge ut på tur med så mange mann, mest unggutter, med lite mat. Men Brunsvik fikk tak i en masse kavring, mel og gryn og kjøtt, så vi levde nesten som grever. Verst var det at enkelte ikke ville spise graut. Lite margarin var det, og når vi fikk en halv tønne ombord, var det ikke greit å dele den. Margarinen var svært dårlig under første verdenskrig. Da det også var vondt om solarolje, ble vi fem nordlandsbåtene enige om å være i fastlag og forsøke å legge oss på de plassene silda helst pleide å komme til. Det ble tre i ett lag og to i ett. Vi ble i lag med et bruk fra Lødingen, baser Olav Vangen og Marselius Fenes, skipper Erling Kanstad, fartøy «Lejon» av Lødingen. Vi fór på de vanlige vårsildplassene: Bokn, Breivika, Skudenes, Kopervik, Espevær o. fl., men det var lite sild og helst mange folk.

En lørdag kom vi til Rogøy vest om Bømlo, og der kastet vi bra med sild om kvelden. Vi og to strilefartøyer ble i lag. Tidlig søndag morgen kom vi i lag med Bernhard Jensen og Kristoffer Vinter fra Hamarøy og kastet en mengde sild i Rogøysundet, og noen flere nordlendinger ble med i laget. Etter den gamle vårsildloven var det lovlig å kaste sild til kl. 7 søndag morgen og å arbeide med å berge silda hele dagen.

Nå passet det seg slik at det den lørdagen akkurat var skille mellom storsild og vårsild, og hvis det da var et bruk om bord som kunne selge sild til tyskerne, som det het, så fikk en seg gjerne tildelt et fat olje av og til. Jeg hadde en slik not som var ny like før krigen, og jeg ble da uttatt fra vårt fartøy til å selge av den første silda sammen med Fenes fra «Lejon» og begge strilene. Storsild var da 10 kroner mer for målet enn den silda som var kastet på søndag. Noen seilere prøvde å få attest på storsild, men det gikk ikke. Turen ble så avsluttet, og vi to fartøyene i vårt lag var heldige, de andre tre uheldige. Men alt gikk ellers bra, og vi kom heim ut i april.

Der var en svært snill og grei handelsmann i Øklandsvågen. Hvis det hadde seg slik at han hadde noen brød som var blitt harde, fikk

Brunsvik gjerne kjøpe dem uten kort; de var jo ikke salgbare, men kunne heller ikke kastes på sjøen. Litt sirup fikk han gjerne også, det var ikke så greit med pålegg den gangen. Og så var det tobakk som var så hardt rasjonert.

I 1919 var vi igjen på vårsildfiske med to bruk fra oss og ett fra P. Brunsvik. Det var første året vi hadde selveiende snurpenot etter storsild. Vi slepte alltid notbåtene sørover og hadde folk i båtene på Folla, Hustadvika og Stad. Det året var far første gang med på vårsildfiske. Vi ble fire fartøyer i fastlag og besøkte de vante plassene. «Norrdønna» og «Blåfjell» fra Lenvik, bas Johan Finnsnes Karoliussen og Jens Trollvik gikk i lag. Fisket det året gjorde vi på Hellevik, sør om Tjernagel på Sletta nord om Haugesund. Der kastet vi en uværskveld mye sild — kom i lag med noen striler fra Glesvær — og også det året hadde vi en noenlunde bra tur.

Det ble helst dårlig fiske på våren. Om sommeren ble det bra feitsildfiske i Sømna, Brønnøy og Vega-distriktet. Det var vondt om notkarer det året, men vi kom oss da ut og gjorde det godt. Vi hadde sild for 35 000—39 000 kroner, og det ble regnet for godt i den tiden. Silda var dyr, opptil 75 kroner pr. mål. Men vi reiv mye nøter på feltet sør om Torghatten.

I 1920 var vi atter på storsildtur, reiste sørover tredje juledag. Det var dårlig vær på turen, men vi brukte bare ei veke til Florø og søkte ut i værene der, men fikk ikke noe. Vi ble i fastlag med Markus Skog fra Folla, fartøy «Foldværingen», og Kornelius Brunsvik på «Var-eld». «Foldværingen» og vi fulgtes. Vi streifet som vanlig rundt og hadde litt sild her og der, men selve fisket gjorde vi på Bømmelhamn lengst sør på Bømmeløya. Også der kom vi i lag med to striler og fikk store mengder sild, ti tusen hektoliter som var jaget inn på baien; vi solgte den i sjøen. Salget gikk slik for seg: Når du hadde fått låsatt sild på en god plass, måtte du taksere mengden som stod i låset. Det var ikke alle gitt å taksere store sildelås bare med en streng og et blylodd, men mange kunne komme det nokså nær. Så ringte du til eksportører i Haugesund eller Bergen og baud ut silda di, nevnte hva du trodde du hadde i låset og at låset stod på en god og sikker plass.

Så kom det gjerne en liten taubåt («måk-skitt») med en takstmann, og så rodde de da i låset. Takstmannen sevnte hva *han* trodde og eksportøren hva *han* trodde. Der kunne bli store diskusjoner, men det kunne også hende at partenes vurdering kunne ligge forbløffende nær hinannen. Så kom handelen i stand, og oppgjør betalt etter som det var taksert. Da kom eksportøren og satte sine nøter, og du var ferdig med hele låset.

Vi hadde jaget inn og låssatt ca. 15 tusen hektoliter til for salg i sjøen, men så begynte silda å døvne på grunn av for lite surstoff i vannet, og vi måtte slippe den ut. Vi hadde også et steng på ca. 30 tusen hektoliter uti sundet, men dette tok strømmen, og nøtene ble sprengt. Det var rogn som la seg på notveggen slik at maskene ble nesten tette.

Våre lagfolk var først i Espevær og gjorde det ganske bra og kom siden med på Vorlandsvågen. Der var et storsteng det året, jeg tror det var nær på 50 tusen hektoliter. Det var mange bruk og liten pris, og det ble helst et magert år både med vårsild og feitsild og mussa.

Fra 1920 og utover drev vi fiske etter feitsild og storsild og etter lodde på Finnmark. Om vintrene kjøpte vi dels fisk i Lofoten. I 1928 solgte vi gamle «Olga», og far kjøpte en fin jakt som vi brukte til fiskekjøp i Lofoten. Den hadde jeg ikke part i. Dette fiskekjøpet — som jeg har hørt mange har skrytt av, særlig slike som ikke har prøvd det eller lagt penger i det selv — var dårlig forretning, bortsett fra at du ble kalt skipper eller fiskekjøper mens det stod på. Det var slik at tjente du noen kroner et år eller to, så kunne du være sikker på at det ble tap neste år. Du gikk derfor i stadig angst hele året, leste og hørte noteringer fra Santos og Bilbao. Hvis vi ikke hadde vært så iherdige og heldige med sildefisket, ville vi aldri ha kommet velberget fra fiskekjøpet.

Anleis var det med fisket. Når vi kom av en tur og fikk ordnet oppgjøret, visste vi alltid hvor vi stod. Fiske- og sildeprisene kunne variere etter som det lå an med markedene ute. Jeg husker sommeren 1924: Da var prisen kr 106,00 for et mål sild på 150 liter, og vi fikk kr. 75,00 for den første notsild vi hadde. Det var i Eidsfjord; der var

mange kjøpere og lite sild, så jeg antar at kjøperne ikke kunne skryte av handelen.

Så kom 1940, første krigsåret. Det er nå skrevet svært mye krigslitteratur, men kanskje er en del skrevet av folk som selv ikke var med i det levende liv. Jeg vil da forsøke å fortelle ærlig om hvordan det artet seg for oss fiskere på Helgeland. Naturligvis kunne det variere; jeg vil bare fortelle om oss selv og vårt eget slit.

Da vi hørte om «Altmark»-affæren nedi Jøssingfjord og om minene som ble lagt ut av engelskmennene ved Stad og i Vestfjorden, skjønnte alle at det bar galt av sted. Plutselig en natt kom her mobiliseringsordre. Hvorfor det skulle være en stille ordre, forstod vi ikke da og gjør det ikke fremdeles. Vi holdt akkurat på å gjøre oss ferdig til å gå ut på storsildtur, og nesten alle våre folk ble tatt fra oss. Jeg gikk rundt på gårdene og tinget, men alle snakket om hvor farlig det var. Jeg spurte da om det ikke var vel så farlig for dem som var dradd i felten og skulle ta imot verdens største militærmakt med et Krag-Jørgensen-gevær. Det var en sorgens dag for mange da d/s «Ranen» kom på Nordøyvågen og tok guttene. Vi hadde nylig mistet nesteldste gutten, og nå reiste den eldste. Sant å si hadde vi ikke stor tro på å få se igjen mange av dem som reiste. Og ryktene gikk.

Så en natt i tretida ringte det så iltert i telefonen at vi måtte stå opp og se. Her kom så mange engelske skip inn av havet i innseilingen mellom Åsvær og Træna. Det var 14 store krigsskip, jagere og destroyere, og to troppe-transportskip, s/s «City of India» på 26 000 tonn og en stor grå polakk, og et norsk tankskip. Skipene fordelte seg innover fjorden til Nesna. Utpå dagen kom her en mengde tyske bombefly, og de holdt det gående til klokka seks. Intet skip ble truffet, og ingen fly så vi datt ned, men ett fly skilte lag og strøk i lav høyde sørover. Skipene ble da visstnok delt, noen fór sørover til Namsos og resten nordover.

Vi gikk så ut på fiske. Det var ikke måte på hvordan de skulle bli belønnet som skaffet landet mat. Her var usedvanlig mye sild under kysten det året, men sjøen var klar så den var vond å få tak i, og det ble svært mange bomkast. Vi gjorde et godt kast i Åsvær og

var alene bruk. Nota ble slept til lands og låssatt. Vi gikk så opp i været og skulle snakke med formannen for provianteringen. «Nei,» sa betjenten, «det er forbudt å snakke i telefonen, det er for farlig.» Jeg fikk sendt et telegram og fikk beskjed tilbake at vi kunne levere silda til Mindland til grisemat for en betaling av kr 1,00 pr. mål. Vi hengte da nøtene og gav beskjed rundt at mandag morgen kunne alle komme til Nordøyvågen og få den sild de ville ha, helt gratis.

Just da vi skulle reise til Åsvær og ta opp den siste silda og slippe resten løs, kom det rikstelefon fra Nesna. I den andre enden av tråden stod Knut som vi ikke hadde hørt noe fra siden han reiste, og vi ble vel glade! Det var en ordre om at vi skulle skyse noen soldater med befal til Bodø; gruppen var kommet bakom tyskerens linjer ved Mo i Rana. Løytnanten hette Pedersen og var fra Mo i Rana; han gjorde seg fordelaktig bemerket under krigen. Det var søndag, og da vi kom til Nesna, fant vi guttene i godt humør. Det pussige var at det første de kastet ned i båten, var en laks på 14 kilo som de hadde fått av vår svoger Jørgen Titternes. Han var på tur til lensmannen i Nesna for å få bevis for at han kunne gå til Bodø og hente noe mel fra fylkesforsyningen. Laksen skulle de ha av ham for at de var så gjæve at de ikke rømte heim. Det var et rot uten like, og mange reiste heim fra militæret og sa: «La tyskerne og engelskmennene slåss, vi har intet å slåss med dem om.»

Vi kom til Bodø, gikk til ei vaktbu og traff en høflig offiser som gav oss beskjed om hvor vi skulle fortøye, og så skulle vi melde oss på et kontor på land. Da jeg var forhørt om båtens størrelse og lugarforhold, sa mannen: «Jeg arresterer både Dem og båten.» Jeg ble stående ganske målløs. En mann som ble arrestert da, ble ikke særlig godt ansett, og jeg sa: «Vil De være snill og gjenta hva De sa?» Og jeg sa videre at hvis det var tanken å rekvirere meg og båten, så ville jeg ha godtatt det. Han svarte at det ble det samme. Det var slik at skøyter på en viss størrelse ble holdt igjen i tilfelle det ble nødvendig med evakuering. Jeg fortalte at jeg var kommet til byen i lovlig ærend og var rekvirert av vår kommune til å ta heim 100 sekker mel. Men det hjalp intet. Jeg spurte da hva som ville hende meg hvis vi gikk ulovlig fra byen, og til dette svarte han at vi kunne risikere

å bli skutt. Jeg svarte at hvis de hadde noe å skyte med, så var der mange flere gode mål å skyte på enn en norsk fiskerkall.

Mens vi stod der og akkorderte, ble det flyalarm. Tyske fly kom over byen nordfra, og mange hus ble bombet i brann. Men den virkelige storbombing av byen kom halvannen uke senere. Vi akkorderte videre tirsdag morgen og fikk da lov å gå. Tirsdagen kom med godt vær, men mørkskodda ble så tett som den kunne bli. Vi hadde nytt, korrigert kompass og gav oss i vei sørover, og det gikk så godt at vi traff Mårnesskaga og Fugløy, og da vi kom så langt at vi skulle skifte kurs sørover mellom Kunna og Støtt, kom plutselig sola stor og blank. Jeg har vel aldri vært så glad over mørkskodda som den gangen.

Da vi kom heim, kom der ordre fra lensmannen om at alle båter i vårt distrikt skulle føres fra landet. Vi tok inn bra med olje og alt som trengtes til en slik tur og gikk til Lovund. Båten ble gjemt bort i et sund, og vi snakket med heimefolket om å ta vare på båten. Vi reiste da heim, og alle telefonstasjonene på øya lovte å ringe alarm når tyskerne kom til øya.

En morgen ringte Bjørn Stasjon om at nå kom tyskerne i land der. Vi fulgte en båt fra Leirfjord som fór samme vei, og vi ble enige om å fortsette til Røst. Der ble vi liggende til nordmennene hadde kapitulert. Mens vi satt og spiste middag en dag, hørte vi en stor motor, vi trodde det var noen som kom og hentet saltfisk. Men da vi kikket opp, stod Knut framme og ropte at vi måtte legge fast til dem. Det var et fartøy fra Fauske som de var blitt tatt om bord i under bombingene av Fauske. De hadde ført evakuerte, engelske soldater, bensin og mat og var nå på tur fra Finnfjordbotn og sørover, hadde gått Raftsundet og hadde med noen soldater til Lofot-værene. Dagen etter fulgtes alle båtene sørover.

En kveld jeg satt sammen med kona og hørte radio, fikk vi høre statsminister Nygaardsvold i Tromsø. Han holdt en tale til det norske folk. Det var ikke politikk — en mann i nød snakket til sitt folk. Han sa at det dessverre var blitt slik at de måtte forlate landet, men krigen skulle bli ført videre fra utlandet. Så sa han: «Kjære bønder, dere må gjøre deres ytterste for å skaffe landet mat.» Etterpå

kom formannen i Norges Fiskarlag, Jens Steffensen: «Kjære fiskere, dere må henge i og skaffe landet mat.» Da han var ferdig, kom Gunnar Bråthen, nestformann i LO, og sa at når nå veien til Oslo var stengt, skulle premier og slike ting sendes til Tromsø til ham. Jeg sa da til kona: «Kjære mor, tørk tåran', du forstår vel at det er bare komedie hele greia.» Vi syntes nemlig at etter slik en tale som Nygaardsvold hadde holdt, var det en hån mot det norske folk å komme med et slikt krav akkurat da.

Så fikk vi de første tyskerne på Nordøyvågen, et vaktmannskap på åtte mann. Neste år kom det flere, og her ble anlagt et batteri med vanligvis ca. 400 mann. Her ble leir for fanger, ca. 50 polske, 56 tsjekkere, en del hollendere, ca. 40 russerfanger og omkring 50 tvangsutskrevne unge Oslo-folk. Fangene hadde det forholdsvis fritt. Polakkene hadde det noe strengere, mens russerne alltid måtte være bak piggråd. Et landstykk som vi hadde fått hos far til slåttland, ble tatt til brakkeby. Der ble støpt store syllmurer, gater ble anlagt og pukksatt, og resten av stykket ble minelagt. Tyskerne kom heim til mor og skulle bruke telefonen, vi hadde den eneste privattelefon. Mor sa som sant var at vi hadde så lite hus, og i telefonkammerset lå tjenestejenta. Tyskerne snakket bra norsk og sa at det spilte ingen rolle. Så kom de med fire store polske hester og satte dem på høylåven hos far. Det var like før slåttan, og far sa at de måtte se å ta hestene derfra, for der skulle vi ha høyet: «Dokker som har både materialer, arbeidsfolk og pengan', kan vel bygge Dokker et hus for hestan' Dokkers.» Tyskerne bare så på ham og sa at der skulle hestene være, og der ble de til krigen var slutt.

Hos far og hos min bror ble de svært plaget med tyskere og hollendere og med noen av disse jentene som arbeidet hos tyskerne; det måtte skaffes husrom til dem. Men alt gikk bra på tross av at det ble så mange folk. Enten det skyldtes den harde disiplin hos tyskerne eller at det var mange ordentlige folk av disse grønne, vet jeg ei. Det fortaltes at kommandanten på batteriet var rektor i det sivile liv, og det gikk etter måten bra mellom de sivile og tyskerne. Mange episoder var her dog, særlig med båter som kom inn på sperret område.

I 1943 ble det oppsatt en radarstasjon på Dønnesfjellet, like ved vår

heim. Radarmasten var 52 meter, og det ble bygget mange brakker. Det var visstnok mest østerrikere som huserte der. Det ble bygget vei opp til stasjonen, og mange norske som ikke fant fiske eller gårdsarbeid lønnsomt, var med på arbeidet. Det pussige var at de folkene var de beste nordmenn når leken var omme.

Krigen gikk sin gang. Radioen ble tatt og det ble dårligere med nyhetene, og ryktene gikk. Enkelte illegale radioer fantes, men det var vansker med batterier til dem. Noen allierte seg med et par nazister som nærmest hadde skrevet seg inn for å få beholde radioene. Seinerne fikk vi også disse kaffe-flyene fra England. Et stort fly kom som regel inn nordfra og fløy over de ytterste øyene på Helgeland og slapp ned poser med kaffe, Camel-sigaretter, gjerne litt lær til å halv-såle sko med og en masse propaganda eller «nyheter» som det het. Det var som en hel helg ute i øyene da, og vi lenger inne fikk snar beskjed, gjerne samme kveld flyet var kommet vel tilbake til England. Det ble sagt at flyet førtes av A. Ebbesen, en styrmann fra Brasøy. Han ble torpedert i Nord-Atlanteren første krigsåret, der han lå og drev på en flåte og måtte se på at nesten alle kameratene kom bort etter hvert. Han ble berget i siste øyeblikk.

Det var artig å høre ham i radio fra London når han fortalte hva han hadde sett på tur til Norge. Han nevnte aldri navn, men de som var kjent på kysten, kunne følge hele hans ferd framover. Særlig rørende var det når han snakket om den kvite stua han hadde sett på øya og en gammel kone som hadde vinket.

For oss som var ute og fisket vinter og sommer, var det mange episoder; noen forløp heldig, andre mindre bra.

En dag sommeren 1944 kom vi ut Nordfolla. Da traff vi en landgangspram som kom nord-leia. Vi gikk vår kurs, men rett som det var begynte tyskerne å skyte. Vi bøyd da hardt imot. Jeg stakk ned etter skipspapirene som vi alltid måtte ha greie, stilte meg framme i baugen og gikk bort til tyskerne som hadde stoppet opp. Men de skrek: «Niks papir, niks papir.» Tre mann jumpet om bord til oss, to menige og en underoffiser. Han tok meg i armen, og vi marsjerte akter til

flaggstangen. Så måtte vi gå to ganger rundt prammen og hilse med flagget når vi var framom og når vi var bak, altså fire ganger. Jeg protesterte og sa at vi ikke hadde hilseplikt for et landgangsfartøy. Men de hadde en luftvernkanon og var således krigsskip. Jeg sa at vi var 800 meter unna, men han sa at det var 100 meter, og han hadde gjerne mer rett enn jeg. Så sa jeg at jeg ikke tenkte at der var så uhøflige offiserer i den stortyske flåte — «du kommer på mitt skip og hilser ikke på min Kapitän.» Det var akkurat som den satt. Vi skiltes, men pussig var det med fire flaggheisninger.

Det var lite med mat for unge gutter som måtte bale natt og dag, lite tobakk og dårlig med oljeklær. Men fiske måtte vi, det følte de fleste. Det var en og annen handelsmann langs kysten som så hvor nødvendig dette fisket var, og som gjerne hjalp med en sekk «Terboven-mel», som guttene sa. En bonde kunne late en kalv eller kvige; du kunne finne det her eller der, helst når det var mørkt. En potetsekk var ikke så særs vanskelig å få, men så var det smør! Velsigne dere alle som hjalp oss med smør og risikerte å komme i klørne på både den ene og den andre øvrighet. Det fortelles at bøndene jobbet på kjøtt og smør, men vi traff nesten ikke slike i alle disse årene.

Så led det da endelig til våren 1945. Vi var gått ut på fiske etter storsild. En del av notbasene eller skipperne visste hvor vi skulle henvende oss for å få nyheter. Det bar sørover til Vega og Brønnøystrøket, noen gikk til Leka.

En natt vi kom opp til Brønnøysund, lå den tyske vaktflåte ved kaia med flagg på halv stang. Hitler var død. Det var ruskevær, men det er løgn å si at det var sorg blant fiskerne. Vi gikk opp til radioforhandler Alf Nilsen for å spørre nytt. Vi likte oss ikke i Brønnøysund, der var så mange båter. Vi gikk da to båter sørover til Kvaløya i Vikna, og hos handelsmann Sønderland fikk vi høre i telefon fra kjente i Rørvik at nå var det «nyss før». Vi fikk litt sild om natta, men ble enige med Hårek Hansen på «Håbet» om å gå nordover igjen. Vi anløp Frøvik på Leka for morgennyheter og fortsatte til Brønnøysund. Vi hørte kong Haakons tale fra London og var i kirken på en takkegudstjeneste med pastor L. O. Pedersen. Så fortsatte vi til Sandnessjøen. Det var en rar følelse å komme inn Sundet

med nytt flagg som vi hadde hatt gjemt til det bruk i mange år. Ingen skrek og kommanderte hvor vi skulle legge til. Og så den følelsen at vi var kommet gjennom dette med livet i behold!

Krigen var over, og nå ble det «kvitband-politi». Det er kanskje stygt å si det, men det kom fram mange gode nordmenn som ingen hadde visst om mens krigen stod på. Vaktsoldatene kom tilbake fra Sverige, og folk var vel glade da også de var reist.

Så var det alle de belønninger fiskerne skulle få. Da krigen var over, var som regel alle fiskeres bruk, nøter og båter utslitt, og det var særdeles vanskelig å skaffe seg noe igjen. Pengene vi hadde fisket for, var gått til skatt, og resten kanskje i en bank i håp om å ha noe å kjøpe nytt bruk for. Men så kom det beskjed om at ingen mann hadde lov å ha større formuesøkning enn 5000 kroner, altså 1000 kroner pr. år. Så stod den jevne fiskeren der, og det hjalp lite å fortelle at disse papirkronene var slikt vi måtte ha for å få bruk igjen for det som var mistet. De som ikke hadde vært med å bale, forstod lite av slikt. De som hadde vært så framsynte å kjøpe opp forskjellig eller å bygge seg hus for pengene, var bedre stillet.

Vi fikk ei ny feitsild-snurpenot til jul 1939, kjøpt kontant, og nesten nye snurpedoryer hadde vi.

Våre penger ble omvekslet, så ingen slapp der. Så kom det en forordning om at en skulle få frigitt fem ganger så meget penger som en hadde kjøpt bruk for i to forskjellige år før krigen. Hvis du da var uheldig og ikke hadde kjøpt bruk i de to årene, hjalp det ikke hva du hadde kjøpt året før eller etter. For å få bruk måtte vi ha gode attester på at vi hadde fisket og trengte bruk. Vi hadde det, og vi greide å få anvisning på ei hel feitsildnot. Vi reiste til Bergen, og firma Johan Hansens Sønner skulle greie å få nota ferdig til høsten. Hos dette firma hadde far handlet gjennom et langt liv, og også vi hadde handlet der siden 1933. Jeg sa som det var, at vi var blakke og ikke hadde mer enn 20 000 kroner som vi hadde fått avsatt til nytt bruk. Nota skulle koste 40 000 og leveres i oktober 1945, men den ble ikke ferdig før høsten 1946. Vi sendte papirene vi hadde fått på nytt bruk og sa at pengene måtte sendes til firmaet, men fikk til svar

at pengene ikke kunne utbetales «før Kongen bestemmer». Vi måtte altså ut og låne 40 000 kroner til nota, utenom alt det andre som var utslitt av bruk og båter. Så fikk vi se at folk som hadde funnet bedre anvendelse for sine båter, de kom i fiske med bruk som kunne ha ligget på hus i mange år og var i god stand. Vi var jo alltid oppfordret fra London og fra Oslo om å fortsette å fiske, og alltid hang den store belønning i luften, den belønningen som fiskerne skulle få.

Men vi har da fortsatt å fiske som før, småsild, feitsild og storsild. Gode sesonger har skiftet med dårlige slik som det alltid har vært og som det antakelig alltid vil bli i fisket.

I disse årene — det var forresten begynt før krigen — gikk folk sammen for å få til en organisasjon av sildefiskere. Det var så mange skjevheter som vi syntes vi ville ha rettet på: Folk var gått fra mål (150 liter) i handelen og over til kasse på ca. 63 liter. Men det varte ikke lenge før folk møtte opp med kasser på 75 til 80 liter, ja, det fortelles at det ble målt kasser på 86 liter. Det samme med hermetikksild — den mann som ville holde seg til de ordinære kasser på 63 liter, kunne ikke konkurrere i pris med en mann med kasser på 80 liter. Vi fikk så bestemt at all sild skulle måles i hele eller halve hektoliter. Det var et viktig og rimelig krav som ble gjennomført.

Vi hadde fått startet Feitsildfiskernes Sildesalgslag (Notfiskarsamskipnadens faglag) med lokallag i alle distriktene fra Stad til Finnmark, gjerne fylkesvis. I vårt distrikt var det Helgeland og Salten Sildnotfiskarlag.

De første som møttes og snakket om et slikt lag, var Oluf Johansen, Høla, Kristian Andersen, Nordøyvågen, og Tomas Johansen, Nesna. Tomas Johansen var yngst og hadde de beste talegavene; han ble utpekt til å reise og snakke med notfolket i distriktet, og det ble så dannet et lokallag for Helgeland og Salten.

Så kom det på tale å få lov å bruke snurpenot etter skrei i Lofoten, altså lisens for slik drift. Det ble bestemt at det ikke kunne settes not fra to snurpebåter, men bare fra en, og båten kunne ikke være over 75 fot. De første årene ble det satt store kast, opptil 40 000 kilo så vidt jeg husker.

Vi hadde skaffet oss ei slik stor seinot, som med utstyr og alt kostet ca. 40 000 kroner. Vår største fangst i ett kast var 27 500 kilo. Dette fisket ble drevet i fem-seks år, så ble det forbudt. Det ble stor misnøye blant andre bruksklasser, garn, line og jukse, og diskusjonen gikk høyt i aviser og på fiskemøter. Det var i den tid at ekkolodd var blitt innsatt i storparten av de moderne fiskebåtene; det var vel som når første dampskipet gikk over Vestfjorden og skremte fisken eller som da de første motorene kom på Lofot-havet.

Nå kom noen usedvanlig gode storsildår på Vestlandet. Flere småfartøyer rustet seg og var med på det med til dels bra resultat. Vi rustet ut en slik ekspedisjon, og det gikk bra. Da vi var ferdige med storsilda, fortsatte vi til Lofoten med not etter skrei. Disse to turene kunne til sammen gi en god vinterlott.

Vinteren 1954, den 25. februar, forliste m/k «Norrdønna» ved Marflesa lykt, en holme mellom Stokksund og Bessaker. Vi hadde hatt godt vær fra Kristiansund og nordover, men så fikk vi sørvest kuling, rokk-kuling, og antakelig en sjø slik at båten kantret og sank på to-tre minutter. Vi mistet to mann. Den ene kom seg ikke opp av lugaren, og den andre svømte bort fra båten, sannsynligvis med sjokk. Imens hadde skipperen, Knut Nordøy, og hans bror Per, som begge hadde frivakt, kommet seg på dekk, Knut i bare underbuksene. De halte inn en snurpenotbåt vi hadde på slep, og etter hvert kom flere av guttene opp fra lugaren. De så da maskinisten, Ivar Sørøy, svømme bort fra båten. Åtte mann jumpet i notbåten og fór bakover på leiting etter Ivar. De traff ikke riktig, men så ham til luvart av båten. Knut hoppet uti og fikk tak i Ivar og lå og holdt ham oppe. Men snurpebåten med sin 24-hesters motor greide ikke å rekke fram til dem. Da kom en båt, «Brødrenes Prøve» fra Sørreisa, og kastet et tau til Knut, men det rakk ikke fram, og de kastet et nytt tau. Imens hadde guttene fått et stygt brått over seg, så Knut var vel ikke riktig bevisst. Båten kom fram med en båtshake og krøkte i Knut og fikk tak i ham. Av den straumen som ble, kom Ivar bort for dem, og de så ham ikke mer. Knut ble tatt i lugaren og stelt godt med og kom snart til bevissthet. «Norrdønna» lå med masten i sjøen, og da en

halvdør til maskinrommet og lugardør og luker spratt av, fyltes båten snart og sank.

En av guttene greide som nevnt ikke å komme seg opp av lugaren; det var Odd Johansen fra Høla. Mannskapet på dekk greide å få lett båten på sjøen, halvfull av vann. Jeg kom meg ut av et vindu i rorhuset og fant en planke på en meters lengde. Lettbåten kom drivende forbi så jeg kom meg opp i den, og vi ble tatt opp av vår lagbåt, «Vårbris» av Alstahaug.

Meldingen om forliset gikk straks på fiskeribølgen både sør og nord. Men navnet ble ikke opplyst, så da vi ringte heim, hadde de ikke hørt at det var oss. Vi telefonerte til presten heime, hjelpeprest Skuthe; han skulle gå rundt med budskapet. Ivars kone, min søster, hadde ni ukonfirmerte barn.

Jeg må få nevne litt om den hjelpsomheten som folket på kysten viser mot hverandre i slike høve.

Da vi kom opp i Bessaker, møtte jeg en ung sønn til Marius Hopstad, som var død kort tid før. Jeg bad ham gå heim til mor og spørre om hun ville legge i ovnen og se om hun kunne få laget noe varmt til oss, da vi hadde forlist båten vår og noen var skadd og noen hadde vært i sjøen. Jeg bad ham også undersøke i butikken om vi kunne få noen tørre klær. Selv fortsatte jeg til doktorgården og tørnet ut doktoren og fikk ham om bord.

Da jeg kom opp i gården, var det lagt i ovnen i alle rom og satt fram rikelig mat og kaffe til alle mann, og jeg fikk beskjed om at det var Reid opp senger til tolv mann. Da vi skulle forlate Bessaker, gikk jeg til fru Hopstad og skulle høre hva vi ble skyldig for mat og losji til alle mann i to døgn. Da sa hun: «Hvis det er penger du mener, så skal jeg si deg at du må ikke komme her og håne oss.» Hvor liten må en ikke bli i en slik stund. Til jul sendte vi familien Hopstad en toarmet lysestake i sølv med inskripsjon, til minne om forliset.

Det fortsatte med sørøst storm, og etter hvert kom det en hel del båter som stoppet opp i Bessaker. Den ene skipper og høvedsmann etter den andre kom og ville snakke med meg og sa at de stod til tjeneste hvis det var noe som helst de kunne hjelpe med. Det var folk

fra Brønnøy i sør til Skjervøy i nord. «Jubavåg» med seinere stortingsmann Harald Warholm slepte en båt til Brønnøy, og det kostet ingen ting. En må være stolt av å være av et slikt folkeferd.

Vi hadde mistet alt, og båten var forsikret til halv takst. En stor-sildnot til 37 000 kroner og utstyr og penger var uassurert. Mens vi lå i Bessaker, fikk vi leid båt med not til Lofoten. Vi kom til Hopen og begynte med kasting etter skreien.

Imidlertid hadde vi akkordert med Saltdal Patentslip på Rognan om bygging av ny båt. Vi bestilte en krysser på 96 norske fot med 300 hesters diesel-motor. Båten skulle være ferdig til julen 1954. Ymse ting ble forsinket, så vi gikk fra Rognan den 14. januar 1955. Vi var framom heime og tok inn folket, og nye nøter fikk vi fra Bergen til Ålesund. Vi startet fisket fra Florø med 2264 hektoliter på første sjøvær ved Lille Batalden.

Det var en ting til ved forliset som jeg må få nevne, ikke for å skryte, men slik hendte det oss: Da jeg satt i Bessaker, måtte jeg skrive til de vi hadde hatt med å gjøre i handel og vandel om vinteren og be om at de måtte sende oss gjenpart av regningene vi hadde betalt om vinteren. Det var Brødrene Kjøpstad i Tresfjord, Eidsvik i Ålesund for proviant, Johan Hansens Sønner i Bergen og flere. Jeg skrev da til sjefen i Bergens-firmaet, Waldemar Hansen, ikke som forretningsmann, men nærmest som venn: «Dere har nå hørt i radio og lest i avisene hvordan det har gått med oss, så det vil jeg ikke skrive om. Det vi sørger over og beklager, er at vi mistet to mann, det andre kan jo erstattes med papirkroner. Men jeg må skrive litt om nøter. Vi trenger to nye nøter til vinteren, og vi må også forsøke å få oss ny båt. Jeg vil forsøke å sende dere så mye jeg kan greie som forskott på nøtene, og la meg få høre hva dere sier til det.» Jeg fikk privatbrev tilbake fra Waldemar Hansen, hvor han beklaget ulykken, og om nøtene skrev han at disse skulle bli levert, vi kunne bare gi beskjed om hvor de skulle leveres. Og han skrev videre at hvis jeg bare fikk beholde humøret og helsa, så ble nok nøtene betalt. Dette var altså en av disse bergensere som alltid har hatt ord på seg for å være så fæle med oss nordlendinger. Det gjorde godt at folk hadde tiltro til oss og ville hjelpe oss.

Det ble fortsatt fiske etter storsild, lodde, feitsild og småsild fra Trøndelag til Finnmark. I de siste årene slo stor- og vårsildfisket feil, og lodda uteble nesten i tre-fire år. Feitsild og småsild var det også lite av, så det var mange båter som skiftet eiere. De faste utgifter til en slik båt var blitt så store at bare de aller heldigste kunne greie seg. Først måtte vi koste opp to storsildnøter, ei not for forfangstsild (not med utstyr for til sammen ca. 150 000 kroner) samt modernisering av to feitsildnøter, loddenot og nye båter. Ei ny feitsildnot av nylon kostet 120 000 kroner, dertil kom utstyr av alle slag som måtte moderniseres. Og slike bruk ligger da på alle sjøhus langs kysten, verdiløse. Nå skal det være kraftblokk og ringnot.

Da jeg ble 70 år, gikk jeg på land. Jeg hadde da vært med siden jeg var 14 år, så jeg har sett både storfiske, storfiskere og skittfiskere. Og jeg har vært med på en rik utvikling. Vinteren 1906 lå folket vårt på Værøy, men det ble skralt med fisket der og de flyttet til Røst. En dag fikk jeg et prospektkort fra far, det var fra Glea i Røst. Han skrev: «Dette er den nye trådløse telegrafstasjonen i Røst, og jeg antar at når det lir så langt at du får båt, så får dere vel telegraf om bord også.» Han så det som et stort framskritt. Da det kom så langt at vi fikk telefon om bord i «Norrdønna», kunne vi snakke med far som hadde sluttet og var heime, og jeg tenkte da på hva han skrev på kortet i 1906.

En gang var jeg kry av å være fisker. Det var i 1956 eller 1957 da jeg var en av utsendingene til årsmøtet i Stor- og vårsildlaget (Silde-Stortinget), i Bergen. Der møtte representanter fra Oslofjorden i aust til Finnmark i nord, tilsammen vel 100 mann pluss styrer og innbudte. I dette laget møttes da disse balere fra sjøen, helst fiskeskippere og baser, som hadde gjort litt av seg. Det var alltid en frisk tone i diskusjonene, som om en var i båten. Møtet gikk som vanlig til vi var kommet fram til deling av overskottet, da er det jo alltid ulike meninger om hvem som skal ha pengene; det var Redningsselskapet, Indre sjømannsmisjon, Norges Fiskarlag og mange flere.

Det året ble det bevilget 500 000 kroner til fiskerpensjon. Nede i salen ble det da pratet litt om at når vi hadde råd til å gi bort så

mange penger, så kunne vi også ha kostet på møtelyden en kopp kaffe eller en middag. Forslaget kom fra storfiskeren Håkon Hatløy fra Karmøy, og det ble en del diskusjon att og fram. Men så ble det valgt noen mann til å bestemme dette og gi beskjed på kveldsmøtet. Formannen i komitéen, en gammel storfisker fra Sigerfjord, Karl Andreassen, var kjent for å være svært ordentlig og sparsom. På kveldsmøtet leverte han en lapp til Hareide, og da han hadde lest lappen, sa han: «Dere får møte ved Fløybanen i mårrå kveld klokka halv-sju.» Vi møttes ved banen, det ble pratet og fortalt skrøner, og stemningen var god. Vi kom opp til Fløy-restauranten, og der er jo svært pent. Det ble servert fin middag med øl og vin og sigaretter, og det ble holdt en masse taler. Det var ca. 150 deltakere med Bergens ordfører og professor Gerhard Meidell Gerhardsen ved Norges Handelshøyskole i spissen.

Professor Gerhardsen roste fiskerne for deres gode oppførsel og deres fine møtekultur, og han sa bl. a. at han ønsket de hadde hatt slik møtekultur i FN. Vi måtte bryte opp til den siste trikken gikk ned til byen, og det pussige var at det ikke var en eneste beruset mann å se, men alle pratet og spøkte. Da var jeg kry av fiskerne. Jeg undres på hvilket lag eller hvilken organisasjon som kunne vist maken.

Da jeg kom heim og på havet, traff jeg en natt min varamann til møtet, Frithjof Brunsvik. Han ønsket meg velkommen fra Bergen: «Der likte du deg vel godt?» Og jeg svarte at det var en artig tur som vanlig. Videre sa han at han hadde lest i en avis at der var så fryktelig mange avholdsfolk på møtet og festen, hele 56 prosent avholdsfolk.

Så håper jeg for folket vårt og for landet vårt at her må komme tider og folk som ikke bare driver med avfolking og sentralisering. Det har i de siste år vært rart for oss som har reist på kysten å se store og små plasser stå uslått og forlatt fordi det ikke er lønnsomt å være heime der folk har levd i generasjoner. Ungene og lærerne tas fra bygdene, alt sentraliseres. Skolestua der far og mor gikk, blir for simpel, alle skal jo lære så meget.

Under siste krig fikk jeg mange brev fra Oslo, Bergen og Trondheim, og der stod det: «Kjære Kristian». Til en Oslo-mann, som vi

i de tre første krigsårene hadde nokså mye med, sa jeg en gang: «Trur ikkje du at når her blir å få kjøpt smør, kjøtt, sild og fisk, så skriv de ikkje «Kjære Kristian» meir?» Han svarte at det skulle *han* skrive så lenge han levde, og det har han også gjort til nå. Jeg tror at selv om det ikke blir så mange penger av det vi baler med på disse små gårdene og plassene, så er vi meget mer selvhjulpne enn folk i byene. Og bare folk kunne være fornøyde!

Lad Fiskeri florere for ærlig Fiskermand,
 Lad Korn og Sæden trives for Bondemand på Land.
 Den flittig' Arbeidsmand, og de som Bølgen pløyer,
 Rig Lod tilmåles dem!
 Og de som står for Styre og Ansvar have må,
 Lad dem med Visdoms Øye sin Gjerning forestå.
 Så endes da hermed – Gud und vort Folk og Rige
 På Sjø og Landet Fred.